בית יעקב

ליטעראַרישער באַמיליען-זשורנאַל
אָרגאַן פאר די אינטערעסן פון די בית-יעקב-שולן
און אָרגאַניזאַציעס בנות-אגודת-ישראל אין פוילן
רעדאַקטאָר: א. ג. פרידמאַן
נומער 59
8

פאַרלאַג „בית-יעקב" לאָדזש

דעם קומענדן חודש כסלו דערשיינט א וויכטיק לייענבוך פאַר שול און היים

„די יידישע נשמה"

פון **אליעזר שינדלער** מיט אַ הקדמה פון ד״ר. **נתן בירנבוים**

דאָס בוך האָט א פיל־פאַרביק רייכן ליטעראַריש־יידישן אינהאַלט:

1) הקדמה
2) די יידישע נשמה
3) בית-יעקב-גיזאַנג (ליד)
4) ווען יידישע קינדער לערנען (אגדה)
5) די אותיות פון אלף-בית (אגדה)
6) הייד פון אונזערע חכמים (אגדה)
7) די מזוזה (מעשה)
8) אברהם אבינו (אגדה)
9) שלום עליכם (ליד)
10) שבת פאַרנאַכט (ליד)
11) יוכבד און מרים (אגדה)
12) חנוכה (ליד)
13) דאָס חנוכה-ליכטל (דערציילונג)
14) עשרה-בטבת (שמועס)
15) מיין יידישי (ליד)
16) פורים סאַראַגאָסא (היסטאָריש)
17) יציאת מצרים (אגדה)
18) אז דיין פיינט וועט פאַלן
19) פון שלמה המלך-ס משלים
20) וואנדער-פייגעלעך (ליד)
21) דער קאַרגער מלך (מעשה-לע)
22) טעג (ליד)
23) דיס פאַרכשופטע פאַס (מעשה-לע)
24) ווייט פון ישוב (ליד)
25) דער אָקס און דער האָן (מעשה)
26) ניסן (שיר)
27) שלמה המלך און דער פויגל
28) ר' שלמה בן יהודא גבירל
29) א תפלה (ליד)
30) ל"ג בעומר (שמועס)
31) קומט יידישע קינדער (ליד)
32) דער יום-טוב פון מתן-תורה (שמועס)
33) דער זעלנער (דערציילונג)
34) י"ז תמוז (שמועס)
35) א יידיש יינגעלע (בילד)
36) פרעג מיך
37) ענפערס
38) ווי אזוי און ווען יידן זענען געקומען קיין בעמען.
39) אין פעלד (ליד)
40) תשעה-באב (שמועס)
41) זאת הכוכבים (ליד)
42) רשי"-ס קבר (א מעשה)
43) ירמיהו (אגדה)
44) קידוש השם
45) רבי אמנון (לעגענדע)
46) צום גדלי' (שמועס)
47) ר' עקיבא (ליד)
48) סוכות (ליד)
49) נאַכט (ליד)
50) רב עוזר (ליד)
51) א יידישער רופא (דערציילונג)
52) ערלעכקייט (אגדה)
53) ווערטער-פאַרטייטשונג

ד״ר. נתן בירנבוים שרייבט אין זיין הקדמה:

א יידיש לייענבוך דאַרף זיין אזוי, אז די קינדער זאָלן דערפון שעפּן נחת, דערהיסן זיך דורך אים פון כל-ערליי גוטע און שיינע זאכן און, דער עיקר, פילן זיך אין אים ווי אינדערהיים, יידישלעך; א יידיש לייענבוך דאַרף אין יידישע קינדער אריינברענגען, דאָס ליבשאַפט צו דעם בורא עולם, צו זיין תורה און צו זיין פאָלק.

אונדזער גוטער פריינד אליעזר שינדלער האָט זיך אונטערגענומען צו שרייבן אזא לייענבוך און ווייזט אויס, איז עס טאַקע געראָטן אין זיינע הענט. קומט אים א גרויסער יישר-כח.

ד״ר. נתן בירנבוים

א' דר"ח מרחשון תרצ"א, בערלין

דאָס בוך איז אַ ברכה פאַר אונדזער שול און היים, און מיר מאַכן א צוגעגלעכן פרייז, בכדי עס זאָל קענען אַריינקומען אין יעדער שול און אין יעדן הויז.

— פרייז 1.75 —

פאַר אונדזערע אַבאָנענטן וואָס וועלן באַלד איינצאָלן נאָר 1.40 זל. די וואָס וועלן קויפן מיטאַמאָל א גרעסערע צאָל עקז. באַקומען ראַבאַט.

— געלט-שיקן: P.K.O. 67.795 —

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 059 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

דעם היינטיקן חודש ווערט אין יעדן אַרט

גיפירט די תרומת-חברה-אַקציע אויפן יאָר תרצ״א

מיר רופן אַלע עסקנות און חברות פון בנות אגודת ישראל זיך צו שטעלן אין די רייען פאַר דער

אַרבּיט פונים ווערבּירונגס=חודש! די דאָזיקע אַרבּיט איז נאָר איינמאָל יערלעך, אָבער זי דאַרף גיפירט ווערן מיט דער גאַנצער אָנגישטרענגטקייט און איבערגיגעבנקייט. קיין איין גי-פרייע בנות-אגודיסטקע בלייבּט נישט גלייכגילטיק! קיין איין באַ-וואוסטזיניקע יידישע טאָכטער זאָגט זיך נישט אָפּ צו דערפילן איר חוב, מיט דער גאַנצער אויפאָפּערונג, וואָס עס האָבּן תמיד באַוויזן יידישע פרויען, פאַרן יידישן הייליקטום, מיטן זעלבּן אייפער און בּרען. טון היינט די בּנות-אגודיסטקעס גיין אין שפּאַן, אין דער אַרבּיט פאַר דער זעלבּער זאַך!

חברות! נאָך טויזנטער און צענטויזנטער יידישע פרויען זענען פאַראַן, וואָס ווייסן אַבּסאָלוט נישט פון אונדזער באַ-וועגונג, אונדזער אידעאַל האָט נאָך ווייט נישט אַרומגינומען די בּרייטע יידישע פרויען-מאַסן, אַפילו די רעליגיעזע פרויען און מיידלעך, ווייסן אויך נאָך נישט, אַ גרויסער טייל פון זיי, צו וואָס מיר שטרעבּן און עס ווערט זיין אונדזער הטא, אויב מיר וועלן נישט כאָטש די לעצטע באַוועגן, צו אַרבּיטן גימיינזאַם מיט דער אויפגיוואַכטער מחנה פון די טראַדיציאָנעלע בּנות-ישראל!

אונדזער העכסטע רעפּרעזנטאַנץ, דער לאַנד-צוזאַמינפאָר, האָט בּאַשלאָסן, אַז יעדעס יאָר זאָל גיפירט ווערן אַ ווער-בּירונגס-אַקציע און אָט איז דעם היינטיקן חודש אויסגיפאַלן צו פירן די דאָזיקע אַקציע. ווער וועט פעלן? ווער וועט דאָס נישט פאַרשטיין, אַז אין אַזאַ גייסטיק-קריטישער צייט מוז אונדזער פאָן בּרייט אויפגיוויקלט ווערן?!!

מיטן גיין פון הויז צו הויז, צו פאַרשפּרייטן אונדזער תרומת-חברה, פירן מיר די בעסטע אויפקלערונג, שטאַרקן מיר דאָס באַוואוסטזיין, דאָס אמת-יידישע באַוואוסטזיין בּיי אונדזערע יידי-שע שוועסטער. דורכן קומען מיט אונדזער איינציקן צייכן אַלס בּנות-אַגודיסטקעס, באַווייזן מיר, אַז עס לעבּט און ווירקט אַ וועלט-באַוועגונג פאַרן אויפלעבּן דעם אמת-יידישן גידאַנק אין אונדזער צייט, און דאָס איז דער מעכטיקסטער פּראָטעסט קייגן די שונאים פון אונדזערע הייליקטימער, די פיינט פון יידישקייט, די קרעפטיקסטע שטים פון דער אַנטי-כּפירה מאַכט אין דער יידישער גאַס, איז דער תרומת-חברה-צייכן!!!

דאָס אויסקויפן די תרומת-חברה, איז גאָר אַ באַזונדערע דיסציפּלי-נאַרע פליכט פון יעדער מיטגלידערן, פון דעם דאָזיקן אָבּליגאַטאָרישן חוב, איז אפילו די אָרעמסטע, נישט באַפרייט, לויטן באַשלוס פון אונדזער קאָנפערענץ. די יעניקע, וואָס האָט נישט יעדעס יאָר אַ תרומת=חברה האָט קיין שום רעכט און קיין שום חלק אין דער בּנות-באַוועגונג!

עס איז אָבער דער חוב פון אונדזערע אַלע עסקנית צו זען, אַז נישט בּלויז די אָפיציעלע מיטגלידער זאָלן האָבּן תרומת-חברות — וואָס דאָס וועט זיין אַ פּרינציפּ, פון וועלכן די צענטראַלע וועט נישט אָפּזאָגן זיך — נאָר עס מוז אויך אַלץ אָנגיווענדעט ווערן, אַז סתּם יידישע פרויען זאָלן אויסקויפן די תרומת-חברה. אַזוי אויך מוזן זאָרגן די סימפּאַטיקערנס פון „בּנות" אין די שטעט, וואו אָפיציעל עקזיסטירט נאָך נישט קיין אָרגאַ-ניזאַציע, דאָס עס זאָל ווי גיהעריק פאַרשפּרייט ווערן די תרומת-חברה בּיי יידישע פרויען און מיידלעך, אין וואָס אַ גרעסערער צאָל!!!

חברות! נישט גיטראַכט און נישט גי-חקרנט זיך, צו דער אַר-בּיט רופן מיר אייך, צו אונדזער גרויסער אידעאַלער זאַך זשאַלעוויט נישט אייער גיטריישאַפט און אייער מוט, ווידער צו די בּרייטע יידישע פרויען-מאַסן רופן מיר: נעמט אויף מיט האַרציקייט און פריינטלעכקייט, די וואָס קומען צו אייך מיט דער תרומת-חברה, וואַרט גאָר נישט בּיז מען וועט צו אייך קומען, אַליין מאָנט אייך, אַליין זוכט אויף אייער תרומת=חברה, אַליין זוכט דעם וועג אָנצושליסן זיך אין דער היסטאָרי-שע אמת-יידישער פרויען=באַוועגונג! ווענט אייך אין אונדזער סעקרעטאַריאַט, די וואָס האָבּן קיין בּיכלעך נישט באַ-קומען וועט איר אַזאַ בּיכל תּיכּף דערהאַלטן. צעגערט נישט, שטייט אויף דער גיהעריקער הויך פון דער היסטאָרישער יידישער פרוי, וואָס איר נאָמען איז אין דער יידישער גישיכטע אַזוי פאַר-הערלעכט און גילויבּט!!!

לאָמיר פאַר דער גאַנצער וועלט באַווייזן, אַז שטאַרק און מעכטיק, איז דער תורה=גידאַנק בּיי אונדז, בּיי די יידישע טעכטער, נאָך לעבּט די בּת-ישראל מיט איר גי-טריישאַפט צו דער יידישער טראַדיציע, נאָך פלאַקערט דער אש-דת אין יידישן הויז, פון וועלכן די פרוי איז זיין אָנצינדער, זיין טרעגער און פאַרשפּרייטער!

זאָל לעבּן אַגודת-ישראל!

זאָל לעבּן בּית-יעקב!

זאָל לעבּן בּנות=אַגודת-ישראל!

צענטראַלע

ב נ ו ת-א ג ו ד ת=י ש ר א ל

אין פּוילן

אונדזערע פּרעמיעס

פאַר די קויפער און פאַרשפּרייטער פון

תרומת-חברה!

אַלע וואָס וועלן אויסקויפן אַ תרומת-חברה אויפן יאָר פון תרצ״א גייען אַריין אין גורל צו גיווינען 50 ווערטפולע בּיכער, דאַרונטער פיל טייערע און העכסט-אינטערעסאַנטע!

אין יעדן אָרט, וואו עס וועלן פאַרקויפט ווערן 50 תרומת-חברות, גייען די זאַמלער אַריין אין גורל צו גיווינען אַ בּחנם-דיקן אויפהאַלט פון 5 וואָכן צייט בּיים נאָענטן פירערן-קורס אין ראַבּקע!

אַדרעס צו באַשטעלן תרומת-חברה-בּיכלעך:

Sekretarjat B, A. I. Łódź skrz. poczt. 146

דאָס געלט פון תרומת-חברה ווערט אָפּגישיקט אין דער לאָדזשער האַנדלס קרעדיט-באַנק.

Bank Kupiecko Kredytowe Łódź P. K. O. 65.500

בּיים שיקן געלט אין דער באַנק צו שרייבּן אויפן טשעק „פאַר תרומת חברה".

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 059 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

ב"ה

לאדזש

מרחשון

תרצ"א

ŁÓDŹ Listopad 1930

№ 59 Rok VIII

בית יעקב

חודש זשורנאל

ארגאן פאר די אינטערעסן פון בית-יעקב-שולען און ארגאניזאציעס בנות-אגודת-ישראל אין פוילען

פאַרוואס אַ נייַער אויסלייג?

פון ד"ר שלמה בירנבוים

דער אויסלייג איז דער לבוש פונים געשריבינים לשון. אַזוי ווי ס'איז נישט אַלץ איינס, וואָס פאַר אַ מַלבושים מען טוט זיך אָן, פונקט אַזוי איז נישט אַלץ איינס, וואָס פאַר אַן-אויסלייג מען ניצט ביים שרייבן, און פונקט ווי אַ יִיד איז נישט אַלץ איינס, וואָס פאַר אַ הַלבָשה ער גייט, אַ יידישע אָדער אַ נישט-יידישע, פונקט אַזוי איז נישט אַלץ איינס, צי מען שרייבט שון-קודש און יידיש אויף אַ יידישן אופן אדער אויף אַ* פרעמדן.

דאָס איז די הַנָחה פאַר אונדזער שיטה, דער יְסוד פאַר אונדזער אַרבּיט. אַצינד קענין מיר גיין און אויספאָרשטן די זאַך פּינקטלעכער, צוקוקן זיך נענטער צו די פּראָבלעמין.

זאָגן מיר, אַז דער אויסלייג, וואָס ווערט היינט גידרוקט אין די בלעטער און ביכער פון דער פרומער מַחנה אין קאנגרעס-פוילן, איז נישט קיין יידישער, און ס'-וועט נישט זיי שווער, צו ברענגין דערויף ראַיות. לאמיר זיך אַ ביסל צוקוקן צו דער היסטאָריע פון דעם דאָזיקן אויסלייג.

דער אויסלייג פון יידיש איז אין עיקר געבליבן דער זעלבער פון די עלטסטע צייטן ביז אין דער נייער צייט אַריין. פאַרשטייט זיך, אַז ס'-זענין אויך געווען שינויים, דאָס מוז דאָך זיין, ווייל דאָס לשון האָט זיך געביטן. נישטאָ אויף דער וועלט קיין שום אַך, וואָס זאָל זיך נישט בייטן. אויך דאָס לשון גייט אַריין אין דעם כּלל. נישט דאָס לשון ביַיט זיך, נאָר די רעדער פונים לשון. אבער קיין נייע פּרינציפּן זענין טויזנט יאָר נישט אַריין אין יידישן אויסלייג. מען האָט זיך געהאַלטן ביי דער טראַדיציע און געביטן נאָר דאָרטן, וואו דאָס רעדן אַליין האָט זיך געביטן און דער וועג דערפון איז געגאַנגען אַלץ מער צו דער זייט פון יידישקייט.

געקומען אַ נייע צייט, די צייט פון דער הַשׂכָּלה. אַ תקופה פון יְרידה. אָפּשוואַכונג פונים לעבן פון דער נְשמה, פלאַטשיק ווערן פונים שׂכל, דאָס איז די כאַראַקטעריסטיק פון אָט דער תקופה. איבעריק, היינט און ביי אונדז נאָך צו רעדן וועגן דעם. די מַשׂכּילים האָבן אָנגעוואוירן דאָס אֶמתע געפיל פאַר יידישקייט. אַלץ, וואָס פריער איז עס געווען גוט און שיין, איז אַצינד געוואָרן שלעכט און מִאוס, יידישע מִנהגים זענין געוואָרן נאַריש, דאָס יידישע לעבן — אַ פּאַסקודנע זאַך. אַלץ אין זייערע אויגן, רעט מען, צווישן די ספּעציפיש יידישע זאַכן האָבן זיי זיך אויך גענומען צום לשון פון די יידן. דאָס האָבן זיי נישט געקענט פאַרשטיין, אַז יידן זאָלן האָבן אַן-אייגן לשון, דאָס האָט זיי נישט געפּאַסט. אַז ס'איז נאָענט צו דייטש, דאָס זעט דאָך יעדער. האָט עס בְּמֵילא ביי זיי געהייסן דייטש, נאָר ס'איז דאָך פאָרט עפּיס נישט זייער שטאַרק דייטש, האָבן זיי געפּסקנט, אַז ס'איז צוקאַליטשעט דייטש, יידן זענין דאָך קאַליקעס... אַ פשוטע ראַיי'... און אַז דאָס לשון איז אַ צוקאַליטשעט דייטש, איז דערפון גידרונגין, אַז דער אויסלייג זיינער איז אַ צוקאַליטשעטער דייטשער אויסלייג. אַ פּראָסטער שׂכל, אַ יאָ? און אַז ס'איז צוקאַליטשעט, דאַרף מען עס דאָך אויסבעסערן, און וואָס הייסט אויסבעסערן? אויסלייגן אַזוי ווי דער דייטש, אַגב אורחא, זיי זענין נישט געווען אויסגעהאַלטן, וואָרן אויב אַזוי, וואָלטן זיי שוין געווען גידאַרפט איבערנעמען די דייטשע אותיות אויך... בְּקיצור, זיי האָבן גענומען יידיש מיט זיין אויסלייג און פון ביידע געמאַכט אַ תֵּל. וואָרן פונקט ווי זיי האָבן נישט געהאַט קיין יידיש געפיל פאַר ביידע, האָבן זיי אויך גאָר נישט פאַרשטאַנען פילאָלאָגיש וועגן זיי. נו, נו, האָבן זיי דאָ אַ ביסל אָנגעאַרבעט!

דער דייטשער אויסלייג איז היינט גענוג שלעכט, נאָר דעמלט איז ער געווען גאָר אין דר-ערד. און אָט די מְציאה האָבן געכאַפּט אונדזערע מַשׂכּילימלעך און אַריינגעבראַכט אין יידיש. ס'-זענין אויסגעוואַקסן אַצינד געכפּלטע אותיות, ווי אין „קוממען" און „עססען", עס זענין צוגעקומען שטומע הֵי'אין און שטומע עַיינס גאָר אָן אַ שיעור. מ'-האָט אַצינד געטרונקען טיי מיט הֵיי — עיין, אַ טעות, מיט אַ הֵיא — „טהֵיי", מ'-איז „געפאָהרען" מיט הֵיא, ווער האט נאך גירעט וועגן „לעבן", אַצינד איז געוואָרן אַמאָדע צו „לעבען", די עיינס זענין געוואַקסן ווי שוואַמען נאָך אַ רעגן, די דייטשמערישע עַיין האָט אַרויסגעשטופּט אין גאַנצן די יידישע יוּד. טויזנט יאָר איז געווען רעכט צו שרייבן „געזאָגט, קומין", אַלע האָבן געשריבן אַזוי, פון קינדער ביז גאונים — אַצינד זענין געקומען די מַשׂכּילים בכבודם ובעצמם און האָבן אַריינגעפירט די עיין: „געזאָגט, קומען".

אָט דער אויסלייג — כּ'רוף אים דעם אַלט מַשׂכּילישן — איז נישט געבליבן שטיין אויף איין אָרט, ס'-איז אויסגעוואַקסן די נייע יידישע ליטעראַטור, דער אויסלייג איז אַ ביסל אויסגעבעסערט געוואָרן און מיט דער גרויסער פּרעסע האָט ער זיך שטאַרק פאַרשפּרייט אין ברייטן עולם.

וואָס איז דערווייל געווען מיט'ן טראַדיציאָנעלן עולם? דאָס פאָלק האָט זיך מער ווייניקער געהאַלטן ביים אַלטן שטייגער שרייבן. ביז צום היינטיקן טאָג קען מען למשל געפינען די אַלטע יוּד אויפ'ן אָרט פון דער מאָדערנער עיין, אבער נישט אַזוי איז געווען ביים דרוקן. דאָ האָט זיך באַלד אָנגעהויבן צו פילן די הַשפָּעה פון דעם מַשׂכּילישן אויסלייג. מ'-האָט איבערגענומען טיילן דערפון. איין פּירוש עברי-טייטש ברענגט למשל די עיין, אַן-אַנדער ספר נעמט אַריין אַ שטומע הֵיא וכדו' אַלץ מער

ארכיון אסופות

און מער, אָבער דאָס אמתע פאַרשפּרייטונג האָט זיך ערשט אָנגעהויבן מיט אַ פערצן יאָר צוריק, מיט־ן ערשטן ארטאדאקסישן טאָג־בלאַט.

הייסט עס אַ טראַדיציע, פון פופציק יאָר השכלה און אפּיקורסות שטייט אַקעגן אַ טראַדיציע פון טויזנט יאָר יהדות. אַ טראַדיציע פון פערצן יאָר נאָכמאַכונג אַ קעגן אַ טראַדיציע פון טויזנט יאָר יידישקייט... דאַכט זיך, ווער קען דאָס נאָך מסופק זיין, וואָס מען דאַרף טון, וואָס מען דאַרף אויסקלייבן?

נאָר לא מיט אַן־אַלף! ביי אונדז איז נישט אַזוי פּשוט. מען וויל נישט, מען קומט מיט טענות: אַזוי און אַזוי, דער עולם וועט זיך דערשרעקן, דער עולם וועט דאָס נישט פאַרשטיין, דער עולם וועט זיך נישט געוויינען, דער עולם דאָס, דער עולם יענס, נישט קיין גרויס קאמפּלימענט פאַר אונדזער עולם, אַז מען האַלט אַזוי פון אים... איך מיין, מען דאַרף זיך נישט אַזוי שרעקן. זאָלן די בלעטער און שרייבער נאָר וועלן — דער עולם וועט זיין זייער צופרידן. ווארן דאָס יידישע געפיל איז נאָך שטאַרק און לעבעדיק ביי אים און ער וועט באַלד דערשפירן דאָס וויכטיקייט פונים ענין.

און נאָך אַ זאַך: דער עולם וועט באַלד געוואָר ווערן, אַז דער משכילישער אויסלייג איז אַ חוץ דעם וואָס עס איז נישט יידיש, איז ער נישט גוט אויך, בשעת אונדזער נייער וועט טויזנט מאָל פאַרגרינגערן דאָס לערנען.

דאָ מוזן מיר דערמאַנען דעם „מאדערנים" אויסלייג. פון די לינקע. נאָך כמעט מיט אַ צוויי צענדליק יאָר צוריק האט מען ביי זיי אָנגעהויבן צו רעפאָרמירן דעם אַלטן, משכילישן אויסלייג, און בשעת מלחמה האט דער נייער אָפּגעהאַלטן אַ גרויסן נצחון, אַזוי, אַז ביי זיי דרוקט זיך מיט אים כמעט די גאַנצע ליטעראַטור. פאַראַן אויך אַ פּאָר ארטאדאקסישע בלעטער, וואָס האבן אים איבערגענומען.

וואָס האבן זיי אויסגעבעסערט? דער עיקר: זיי האבן ווידער אַרויסגעוואָרפן די שטומע הייאין און עיינס. דערצו נאָך פּרטים: זיי שרייבן נישט „ענט, פער, בע" אאַ"וו. נאָר „אַנט, פאַר, באַ" אאַ"וו ווי פריער וכדו'. זיי האבן אבער איבערגעלאזט גאָר אַ שטאַרקן סימבאָל פון דייטשמעריזם, אַסימילאַציע אַפּיקורסות: איין שטאַטס יוד. און דאָס פאַרשטייט זיך במילא, לויט זייער גאַנצע השקפה וואָלט עס גאָר אַנדערש נישט מעגלעך געווען. זיי האבן דאָך נישט בדעה אומצוקערן זיך צום אַלטן יסוד. פאַר זיי איז דאָ נאָר פּראַקטישע טע־ים, דער עיקר פאָנעטישע.

נאָר שרייבן זיי טאַקי אַזוי ווי מען רעדט? מען דאַרף נישט קיין לאַנגע חקירות און דרישות אויף צו זען, אַז נישט. פּשוט. ווייל ס־איז נישט מעגלעך. אויב מען וואלט עס געטון, וואָלט נישט מעגלעך געווען אַ בשותפותדיק לשון פאַר אַ גאַנץ פאָלק. הייסט עס, פאָנעטיש קען נאָר זיין ווי ווייט מעגלעך.

איז ביי זיי אבער אַ גרויסער חסרון, אַז ס־איז נישט אַזוי ווייט ווי מעגלעך, דער מאדערנער אויסלייג איז ווי ס־איז צוגעפּאַסט צום „ליטווישן" דיאלעקט, צום „פּוילישן" ווייט נישט גענוג. און דער „פּוילישער" דיאַלעקט איז דאָך דריי מאָל גרעסער, און עלטער נאָך דערצו. דאַרף מען אויך עפּיס טון פון זיינטוועגן. און דאָס איז געטון געווארן אין אונדזער אויסלייג. דעם „ליטווישן" דיאַלעקט שטערט עס נישט, ווייל ער איז אָרימער אין קלאַנגען, און אין „פּוילישן" וועט עס אַצינד זיין פּעדאַגאָגיש אַ סך גרינגער אויפצולערנען די קינדער. ביז אהער איז געווען אַזוי: דאָס קינד האט זיך אַ פינף יאָר אויסגעלערנט דאָס לשון מיט אַלע פּרטים און דיקדוקים פון די קלאַנגען. ווען ס־האט אָנגעהויבן צו שרייבן האט מען עס געמוטשעט צו פאַרגעסן דאָס רוב פון דעם, וואָס ס־האט אליין געהערט און גערעט, און ס־האט מיט אַ פּאָר אותיות געמוזט איבערגעבן אַ גרויסע צאָל פון קלאַנגען. למשל אויף די פיר פאַרשיידענע קלאַנגען „אַ, אָ, א, א," אין די ווערטער „שלאָפן, קאָרטן, האפן, קאַרן", האט מען אים געגעבן אין דער האַנט אריין נאָר איין אות, אַ קמץ־אַלף: „שלאָפן, קאָרט, האָפן, קאָרן". נאָך ערגער: מיט איין „ע" האט עס געמוזט שרייבן זיבן פאַרשיידענע אַכן: ס־האט געהערט: „וועט, טעג, לייג, באַרליך, גוטער, געזאָגט, זאָגן" און האט געמוזט זיך איינחזרן, אַז הערן איז גאָרנישט.

שרייבן דאַרף מען אַלץ נאָר איין אות, אַן־עיין: „יועט, טעג, לעג, באַרלעך (אדער אַפילו באַרליך), גוטער, געזאָגט, זאָגען". און אַזוי און נאָך אַזאַ גלייכן. — אין אונדזער אויסלייג איז אַזוינס נישטאָ. ווי ווייט ס־איז בכלל מעגלעך און ווי ווייט מען דאַרף נישט קוקן אויף־ן אינטערדיאַלעקטישן און עטימאָלאָגישן פּרינציפּ שטייט פאַר יעדן קלאַנג טאַקע אַ באַזונדער אות.

דאָס ווידער־פאַרייִדישונג און אויסבעסערונג פונים אויסלייג איז נאָר אַ התחלה אין דער אַרבעט, ווידער צו פאַרייִדישן דאָס גאַנצע לשון, אין אַלע טיילן זיינע. דאָ קען מען גרינגער אָנהייבן צו אַרבעטן און דאָ זעט זיך עס מער אָן.

אַזוי ווי בית־יעקב און זיין זשורנאַל האבן געהאַט די זכיה צו זיין די ערשטע אין דער מלחמה אַנטקעגן דער גרויסער סכּנה פון אַסימילאַציע צווישן די יונגע מענטשן, אַזוי איז אַצינד אויך אויסגעפאַלן אויף זיי דער זכות, די ערשטע אויפצוהייבן די פאָן פון יידישקייט אין היינטיקן עטאַפּ פון דער דאָזיקער מלחמה און אַזוי אַרום צו פאַראייניקן זייער נאָמען און צווישן זיי די לערערנס און מיט זיי די בנות אגודת ישראל ווייזן אַרויס און וועלן אַרויסווייזן זייער איבערגעגעבנקייט צו דער זאַך, און וועלן באַלד פועלן, אַז אויך די מענטשן, אין אונדזער מדינה, וואָס פאַרשטייען נאָך נישט, ווי וויכטיק ס־איז דער דאזיקער אויפטו פאַר־ן יידישקייט, וועלן צושטיין צו־אונדז און אַרבעטן מיט אונדז.

צו דער אַרבעט! אָנווייזן אויף דער סכּנה, אויפקלערן טעותים אָנווייזן דעם וועג!

דער קומינדיקער נומער

שוין דער לעצטער פון

בית - יעקב

אלס חודש-זשורנאל!

דער קומינדיקער נומער פון „בית־יעקב" № 60 פון חודש כסלו, וועט זיין דער לעצטער נומער אַלס חודש זשורנאַל. פון נומער 61 הייבט דער „בית־יעקב" אָן אַרויסצוגיין יעדע צוויי וואָכן! בע"ה וועט שוין קיין שום ענדערונג נישט אַריינטרעטן.

*

מיר רופן נאָר אונדזערע פריינט צו קומין אונדז צו הילף. גאַנץ באַזונדער פאָדערן מיר אויף אַלע אונדזערע פריינט צו זאַמלין פאַרן איינמאַליקן פאָנד פון דער בית־יעקב־ליטעראַטור. דאָסדאָזיקע געלט וועט זיין פאַר אונדז אַ שטאַרקע אינטערשטיצונג ביי אַזאַ געוואַגטער אונטערנעמונג אין אונדזער צייט. די ווייטערע רשימות פאַר די שפּענדער פון אונדזער ליטעראַטור־פאַנד וועלן מיר אָנהייבן געבן אין קומינדיקן נומער!

דער חשון־נומער פון קינדער־גאָרטן № 28 שוין ערשינין!

מאַכט באַשטעלונגין פאַר יעדער שולע!

אונדזער חשון-ארבייט

שרה שעניערער

(צום ווערבירונגס-חודש און תרומת-חבורה-אקציע)

...און אוועק איז שוין דער ערנצטער תשרי-חודש און כ-בין זיכער, אז די הארציקע שופר-קלאנגין וועלן אלע מיינע שוועסטערן ס-גאנצע יאר באגלייטן און זיי כסדר צו זייער הייליקער ארבייט רופן.

און ווייסט איר מיינע ליבע בנות-שוועסטער, וואס ווידער דער שטילער חודש חשון פארלאנגט פון אייך?

אין ספר מלאכי (קאפיט. ג. פ. ט"ז) איז געשריבן: אז נדברו יראי ד' איש אל רעהו, ויבקש ד' וישמע ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי השם ולחושבי שמו" — „דעמלט ווען ס-רעדן ג—טס פארכטיקע צווישן זיך איינער צום אנדערן, פארנעמט דאס ג—ט און הערט זיך צו, און פארצייכנט זיי אין זיין ספר זכרון, פון די יראי השם און צווישן די וואס ווילן חשוב מאכן זיין נאמין".

דער חודש חשון איז שוין דא און מיט אים די לאנגע ווינטער-נעכט זאלן-זשע די בנות-חברות פון יעדן ארט גידענקין צו שפענדן א שעה, צוויי אין די דאזיקע לאנגע נעכט און טראכטן ווי אזוי די בנות-ארגאניזאציעס צו שטארקן און פארפעסטיקן.

יא, לייכט איז צו זאגן, אבער שווער, זייער שווער איז אויסצופירן, וועט נישט איינע מיר ענפערן. אבער לאמיר א קוק טון:

אויך אין דער היינטיקער צייט ווען אונדזערע ימים טובים זענין נאר א שוואכער אפקלאנג פון די פריערדיקע צייטן, בעת מיר זענין גיוועזן אין אונזער הייליק לאנד, ווי די שמחת בית השואבה אין סוכות איבערהויפט איז גארנישט אין א מענטשלעכער שפראך איבערצוגעבן. דאך מיין איך האט איר אלע גיפילט דעם שמחת-תורה דאס התלהבות, וואס הערשט ביי יידן און טאקע ביי חסידישע יידן נאכמער.

ווייל די גימיינזאמע שמחה, וועקט כסדר פריש אויף דאס נאציאנאלע גיפיל, און דערמיט פארגעסט דער ייד זיינע אלע פריוואטע זארגן פון טעגלעכן לעבן.

אלזא אט צו דעם פריי...עכן גימיינזאמין לעבן, צו גימיינזאמע שמחות, זאלט איר אייערע באקאנטע קרייזן צוציען.

איר קענט דאך היינט פיל שוין ב"ה פון אייגינער איבערצייגונג, ערקלערן, וויפיל גליק, וויפיל שמחה ס-גיט אזא צוזאמין-לעבן. לאמיר אלס ביישפיל נעמין דעם פאקט, וואס עס ווערט דערציילט אין ספר שמואל:

„ווען די שבטים האבן גימיינזאם גיצויגן קיין שילה, צום הייליקן ארט, האט א איינצעלנער מענטש גאר נישט גישפילט קיין ראלע, דער יחיד איז פון דער אלגימיינער באגייסטערונג באאיינפלוסט גיווארן און פול מיט התלהבות צוריקגיגאנגין אהיים. אבער, ווען די וועגן קיין שילה זענין גיווארן פארוויסט, ווען די בני ישראל האבן ליידער זייער גליק נאר אין זייער עשירות גיזעען, דעמלט, דעמלט ווען אלקנה גייט אליין מיט זיין ווייב און קינד קיין שילה און גייט מיט אזא ערנצט, מיט אזא שמחה, אז פון זיין באגייסטערונג ציעט זיך אן א פלאם אין הארץ פון יעדן באקאנטן, אדער שכן, וואס זיי טרעפן אויפן וועג, און יעדער גייט שוין מיט זיי, טא זאגט שוין ג—ט: אז דאס אויפגיין פון אלקנה באטייט א גאנצע נייע עפאכע אין ישראל-ס גישיכטע, אוין חנה ווערט אזא בארימטע פרוי דאדורך און זיי האבן די זכי' צו האבן א זון שמואל, וועלכער האט צוריקגיגעבן דעם יידישן פאלק זיין אלטן גלאנץ.

נו, ווייסט איר שוין, מיינע ליבע—וואס יעדע פון אייך קען ווערן? כ-האב-ס שוין גיזאגט: ווערן א חנה!

אבער וואס זאל מען דערצו טון?

קודם לערנין! נאר די אומוויסנהייט טוט אונדזערע טעכטער פארפירן און מאכט זיי אזוי לייכט בלינד בלאנדזשן אויף פרעמדע וועגן, קודם לערנט! לערנט מיינע שוועסטערן די הייליקע תורה, פארטיפט אייך אין די רייד פון אונדזערע נביאים, פארטראכט אייך אין דער חכמה פון אונדזערע חכמים, לערנט דינים, תפלה, באקענט אייך מיט דער גישיכטע פון אייער פאלק.

לערנט יידישע טעכטער, לערנט, כדי דער יידישער ג-סט זאל אויפלעבן אין אייך און זאל אייך באגייסטערן צו ווערן א חנה; מיט יעדן ביסל יידיש וויסן, וואס איר באררייכערט אייער וועזן, הייבט איר אויף א שטיין פון די חורבות פון בית-המקדש, און איר שאפט א נייעם ציגל צו דער מויער פון נייעם בית-המקדש, וואס וועט שוין אייביק שטיין.

לערנט יידישע לימודים! שפארט אייך אפ פון די אנדערע כלומרשטע פארגניגנס, באגרייפט דעם ווערט פון יידישן וויסן! גידענקט! נאר די יידישע למודים זענין די אמת-ע שפייז פאר אונדזער יידישן גייסט.

זאלן פאר אייך זיין א ביישפיל די פרויען פון די פריערדיקע דורות מיט וועלכע באגייסטערונג זיי האבן זייערע יידישע פליכטן ערפילט און אפילו זייער לעבן אלס קרבן גיבראכט! און פון וואנין האבן זיי דאס זייער התלהבות גישעפט? זיכער נישט פון די פרעמדע ביכער, וועלכע מיר קענין נאר אביסל דולדן, ווייל מיר זענין אין גלות, אין יעדע מינוט פון זייער ליידיקער צייט, האבן זיי זיך פארטיפט, אין א צאינה וראינה, מנורת המאור, קב הישר, לב טוב און קיצור שלחן ערוך... דערמאנט אייך דעם עפיזאד פון מיין טאג-בוך, ווען איך האב אין ווין די ערשטע דרשה גיהערט, האב איך די גאנצע צייט נאר גיטראכט: אוי, ווי נעם איך דא אלע מיינע פוילישע חבר-טעס, זי זאלן אויך מיין גליק פילן!

אזוי אויך איר מיינע בנות-שוועסטער! יעדע זאל זען פון איר באקאנטן קרייז כאטש איינע צו גיוויגין, איר כסדר ווייזן ווי א תורה-לעבן, איז א לעבן פון גליק. קלערט אויף, ווי קיין איינע „פרייע", פילט זיך נישט גליקלעך, כאטש זי זאגט: ס-איז מיר גוט, ס-איז מיר וואויל... איך קאן דאך אייך פון צענדליקער פאקטן דערציילן, ווי אזאלכע „פרייע" האבן זיך פאר מיר מתוודה גיוועזן, אז זיי פילן זיך אומגליקלעך...

נו, און אצינד ווילן מיר נאך צוריקקערן צו אונדזער פארבילד, צו אונדזער אלקנה, צי מיינט איר, אז א בלויזער אלקנה, וואלט גיקענט האבן אזא שמואל, ווען זיין פרוי וואלט נישט א חנה גיוועזן?

צי קענט איר נאך צווייפלין, וואס א פרוי קען טון, ווען איר טוט אדורכלערנין און פארטיפן זיך אין די תפלה פון א חנה, וועלכע איז פאראייביקט גיווארן אין אונדזער ספר הספרים.

אבער איר מוזט גידענקין מיינע ליבע, אז נישט בלויז צום לערנין רוף איך אייך, נאר אויך צו דערפילן אונדזערע יידישע פליכטן און נישט שעמין זיך מיט זיי...

אט דאס איז אייער חשון ארבייט! מיינע ליבע בנות!

חשון — איז אונדזער ווערבירונגס-חודש, ס-הייסט, מיר דארפן טראכטן מיט אלע כחות, וואס ברייטערע קרייזן, באוואוסטזיניק צו מאכן פאר אונדזער באוועגונג. לויטן באשלוס פון אונדזער לאנד-קאנפערענץ, מוז אויך אין דעם חודש גיפירט ווערן די תרומת-חברה-אקציע. יעדע חברה און יעדע יידישע פרוי, מוז באזיצן דעם איינציקן צייכן, פון אנגיהעריקייט צו „בנות אגודת ישראל". תרומת חברה איז אויך דער צייכן פון זיין אנגישלאסן אין דער וועלט-באוועגונג פון אגודת-ישראל. דורך דער תרומת חברה קאנין מיר ציילן די גרויס פון דער צאל, וואס פאראייניקן זיך ארום אונדזער היסטארישער פאן.

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 059 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

אונדזער שול=ליטעראטור / י. ב. קאמיענציץ

בידוע איז אן אקס־אמע אין דער פעדאגאגיק: ווי̄ל מען איינפלאנצן אינים קינדישן הארץ רעספעקט, צוטרוי צום לימוד און וואסערע באפארבונג דער לימוד זאל נישט זיין; ווי̄ל מען, אז די יידישע נשמה זאל זיך באפליגלען מיטן גייסט פינים לימוד, זיך באגייסטערן מיט דער אידעאישער לחלוחות, וואס שנירלט זיך אינים לערנען — מוז דער טראפ גישטעלט זיין אויף די גידרוקטע שורות, וואס דארפן תמיד ליגן פארן קינד־ס אויגן אויף דער שול־באנק.

דאס זענין די „אותיות־מחכימות”, וואס שווימען אריין אין קינדיש הארץ ווי לעבעדיקע קלאנגען, ווי פאנטאסטישע חלומות מאלן זיי זיך אין דער קינדישער פאנטאזיע, דורך דעם צויבער־מויל פון גוטן לערער אדער לערערן.

זיצט אבער — אין קייגנפאל — דאס קינד ביי א ליידיקער שולבאנק און קוקט צום לערער, וואס ציט זיין לעקציע, ווי א שווארץקינצלער פייער־צונגען פון מויל, הייסט דאס גישטויסן וואסער און גימאלן ווינט...

אנטקייגן וואס ס־איז צו רייד גיקומען?

— מיינע חברים, די עסקנים אין דער „בית־יעקב” ־ באוועגונג שטויסן זיך מסתמא אן.

ס־הערשט א פארברעכערישע טענדענץ אין אונדזערע שולן, נישט צו באנוצן זיך מיט די איינצלנע פארהאנענע שול ־ ביכלעך אין קלאס.

די לערערין פון אונדזער שול זארגט לחלוטין נישט אדער גאר ווייניק פארן צולאזן דאס געדרוקטעווארט צום קינד. *

צי גיבן זיך כאטש אפ מיינע חברים א דין־וחשבון וואסערע מוראדיקע סכנה ס־איז דא אין דעם פאר דער ענטוויקלונג פון אונדזער יינגער שול־באוועגונג? ווייסן זיי כאטש, אז אזא באציאונג איז עלול חלילה אונטערצוגראבן ביזן יסוד דעם זכות הקיום פון אונדזער שול־בנין?

ס־איז דער פראגנאז פון אזא טאקטיק א באשטימטער: ס־מוז דאס קינד, צוליב דער דאזיקער אנווענדונג, פארלירן דעם צוטרוי, צו דער לערע־ן, וואס דרעשט אזעלכע מויל ־ לעקציעס אינים הוילקייט פון קלאס און ס־איז נישטא דער שטאלענער פאדימ דאס געדרוקטע ווארט, וואס זאל צונויפגיסן די לערערן מיט דעם קינד.

אלס אילוסטראציע נעמען מיר למשל דאס זשורנאלעכל „קינדערגארטן”. ס־א רע גרויסע באדייטונג וואלט דאס גיקענט האבן פאר דער שול־ליטעראטור, אין וועלכער מיר זענען אזוי ארעם.

אין די לאדזשער שולן האבן מיר איינגעפירט דעם „קינדערגארטן”. אין אלע קלאסן זעען מיר דאס גרויסע חשיבות דערפון ס־איז גארנישט אפצושאצן דעם נוצן, וואס אט דאס שיינע ביכל ברענגט הן פארן פארגרינגערן דעם יידיש־לימוד, הן ביים אויפהייטערן די קינדער מיט אקטועל צוגיפאסט ליין־מאטעריאל.

נו, טוט אבער אויף טש־קאווע א פרעג צי דאס ביכל קומט אויך אין אלע אנדערע ב״י־שולן אין די קלאסן אריין. עס איז א חרפה צו רעדן... דאס איז נאר א אפשפיגלונג פון דער אייגנוויוארצלטער טעמפקייט ביי א סך פון אונדזערע ערציער און אונדזערע שול־פירער טראכטן גארנישט ק י עצה דערצו.

זאלן מיינע שורות דערוועקן אביסל דעם גולם א טראכט צו טון, ווי אזוי אויסצובעסערן די אנגיווייטיקטע פראגע און זאל נאך שוין אנדערש ווערן.

עולם־גיזאנג

לאמיר לערנען אונדזער פאלק

די וועגן פון דער תורה,

מיט דעת, רחמים און תפארת

דיבין אונדזער בורא.

הארכיון היהודי

צו דעת, רחמים און תפארת

עולם, לאמיר שטרעבן,

און מיט ריינקייט און קדושה

פירען יידיש לעבן...

וועט דאס פייער פונים סנה

צווישן יידן ברענען,

וועלן אלע מענטשן זעען

און אלע ג־ט דערקענען.

וועט דאן זיין א סוף צום גלות

צו דער לאנגער נאכט. —

און קומען וועט דער גרויסער טאג

מיט שיינקייט און מיט פראכט.

ב״ה תחלת מרחשון, תרצ״א

אליעזר שינדלער

ארכיון אסופות

אין כפר ישעי׳ שטייט: זה יאמר לד׳ אני — זה יכתוב ידו בשב ד׳ — דאס מיינט מען: ווען מען זאגט, איך גיהער צו די טרעגער פון דער ג־טליכער פאן איז ווייניק — מען מוז מיט א גישריבינים צייכן דאס קענען באווייזן!!!

איר גידענקט אוודאי, וואס איך האב אין מיין ערשטן ארטיק אין בית־יעקב־זשורנאל גישריבן: איך וועל גיין פון שטאט צו שטאט, פון דארף צו דארף און רופן: שאפט שולן! אמת־יידישע שולן! דאס איז שוין באלד דערגרייכט און אצינד דארף מען פאר די קינדער פון די שולן, פארברייטערן די שיינע היים — די בנות־היים און דעריבער בנות־שוועסטער: צו דער חשון־ארבעט צו אונדזער עבודת־הקודש רוף איך אייך!

זאל קיינער נישט פעלן!

אין קומינד קן נומער גיבן מיר א שיינע ליטעראַרישע ארבעט פון שמואל נאדלער

„די מגילה פונים שפיי״

הרב אברהם אייזנבערג

בילדונג פון מוח און בילדונג פון הארץ

בילדונג דאס איז דאס לעצטע שלאג-ווארט, וואס אימפאנירט און באצויבערט די היינטיקע מענטשהייט. אויפ׳ן מזבח פון בילדונג איז מען מקריב די בעסטע און שענסטע יוגנט יארן. אונדזערע היינטיקע קינדער זענען בשום אופן נישט פון די „מסתפקים במועט", אז זיי זאלן יוצא זיין מיט דעם ענגין און שמאלין פראגראם פון פאלקס - שולן. יעדער יינגער מענטש שטרעבט מיט׳ן גאנצן יוגנטליכן טעמפעראמענט און מסירת-נפש צו וואס מער בילדונג. עס קלינגט שוין ביי היינטיקער צייט גאנץ ווייניק און גארנישט אנציענד, ווען מען האט שוין אפילו א מא-טורע, נאר מען וויל דווקא האבן א דיפלאם און עס וואקסט טאקע פון יאר צו יאר די דיפלאמירטע אינטעליגענץ, וועלכע איז שוין פאראן א צו גרויסע צאל.

א דאנק וויסן און בילדונג איז אויך ברייט פונאנדערגעוואקסן די אלגעמיינע קולטור, ליטעראטור, פילאזאפיע, דיכטונג און פאעזיע. די ביכער-מערק ווערן ממש פארפלייצט מיט ביכער פון וויסנשאפטלעכן און ליטעראַרישן ווערט. אגב איז אויך פאר-שטארקט געווארן די ליבעראלע, פראגרעסיווע און דעמאקראטישע טעאריעס. אומעטום, אין אלע לענדער ווערט גישאלט און גי-טרומייטערט וועגן רעכט, יושר און גלייכהייט – אויב אזוי דאכט זיך האט די מענטשהייט גידארפט שטיין אויפ׳ן העכסטן שטאפל פון איידלקייט, ריינקייט און מענטשלעכקייט. אויף די ברייטע און גרויסע וועלט האט גידארפט פארשוואונדן יעדע שנאה פון פאלק צו פאלק, פון מענטש צו מענטש און פון קלאס צו קלאס. אלע מענטשן-משפחות האבן גידארפט זיך צו פאראייניקן אין א זיסן אידילישן הארמאנישן צוזאמענלעבן, ווייל וואס דען איז אזוינס בילדונג, קולטור, קונסט און ליטעראטור, אויב נישט דעם מענטשן העכער, בעסער און שענער צו מאכן?

וואס זעען מיר ליידער אין דער ווירקלעכקייט? די מענטשהייט זינקט און פאלט, זיטלעך און מאראליש, אונטערדריקונג און פאר-פאלגונג הערשט צווישן פעלקער, מענטשן און קלאסן. עס איז טרויע-ריג, אבער דאך איז א פאקט, אז אממייסטנס אנפאלן און עקסצעסן, אין וועלכן לאנד עס זאל נישט זיין, קומט עס נאר פון דער שטו-דירנדער יוגנט.

עס איז א זעלבסטפארשטענדלעכע און נאטירלעכע זאך, אז עס קען קיינער נישט זיין קעגן בילדונג, אלס נויטווענדיקייט, אלס גיברויך פאר דעם טאג-טעגלעכן מענטשלעכן לעבנס-קיום. מיר אבער, אלס קינדער פון אייביקן יידישן פאלק קענען בשום אופן נישט באטראכטן די בילדונג און וועלט-קולטור אלס מיטל צו רייניקן און פארשענערן דעם מענטש. די וועלטלעכע תורות זענען נישט מער און נישט ווינציקער ווי בילדונג פון קאפ און מוח, זיי קאנען אבער נישט איינהאלטן דעם דראנג פון די נישט ריינע אינסטינקטן, וועלכע ס-שטאמען פון מענטשלעכן הארץ.

קולטור, קונסט, דיכטונג, מעגן זיי זיין די שאפונגען פון די גרעסטע דענקער, דיכטער און פילאזאפן, קענען זיי נישט מיט פאפירענע פראגראמען זיך א וועקשטעלן, אויסשטודירן און אויס-בילדן א אידעאלע מענטשהייט אין העכערן און שענערן זין פון ווארט.

אונדזער הימלישע און ג-טלעכע תורה, מיט וועלכע דאס יידישע פאלק לעבט און אטעמט אין משך פון טויזנטער יארן. די מצוות-השם זיי זענען אבער יא, דידאזיקע וואס דרינגען אריין אין די טיפסטע טיפענישן פון מענטשלעכן הארץ. רייניקן און היילקן אלע גיהיימע ווינקעלעך און קעמערלעך, אין וועלכע עס פאר-באגן זיך די נידריקסטע מענטשלעכע אינסטינקטן, די חי׳ שבאדם, די תורת-השם מיט אירע „דרכי נועם" בילדן און שטודירן אויס אין מענטשלעכן הארץ, די איידלסטע און ריינסטע סטרונעס פון גוטסקייט, איידלקייט און מענטשן-ליבע.

אונדזער אש-דת מיט אירע לייכטנדע שטראלן לאזן נישט דעם מענטשן פארבלאנדזשעט ווערן אין די פינסטערע שאטנס פון אייגינים עגאאיסטישן „איך", ווייל שטענדיק טוט די תורה מיט אירע מצוות, חוקים ומשפטים אים באגלייטן און אן אויפ-הער, טוט זי דעם מענטשן וועקן און רופן: א י ך!

עס איז כדאי זיך אפצושטעלן אויף אייניקע מצוות, וועלכע זענען ספעציעל באשטימט אויף אויסצובילדן דאס מענטשלעכע הארץ. „דו זאלסט נישט פיינט האבן דיין ברודער אין הארץ" אדער די מצוות „לא תקום ולא תטור" ווי זייער מיין איז, אז ווען דיין יידישער ברודער בעט ביי דיר די זעלבע טובה, וואס דו האסט ביי אים פריער גיבעטן און ער האט דאס דיר קאטעגאריש אפ-גיזאגט, איז אויסער דעם וואס דו ביסט מחויב דיין ברודער-ס בקשה פינקטלעך צו ערפילן, טאר זיך אין דיין הארץ נישט פארבארגן קיין שאטן פון פארדרוס און פיינטשאפט. דו מוזט פון דיין הארץ אויסרייסן יעדן ביינזן אדער שלעכטן גיפיל פאר דיין ברודער-ס שלעכטקייט און פאראראבנקייט.

די ג-טליכע תורה איז דער איינציקער מקור מים חיים, וועלכע נייטיקט זיך אין מענטשלעכן הארץ „רחמנא לבא בעי". אייביק און שטענדיק זענען דורכגינומען אונדזערע תפלות מיט דער היי-סער בקשה: „וטהר לבנו".

* * *

ביז דער לעצטער צייט איידער עס איז גישאפן גיווארן דער „בית יעקב" גידאנק, האבן אונדזערע טעכטער שטודירט, אלץ גילערנט, אלץ גילייענט, זיי האבן שווער גיארבעט אויף בילדונג, עס איז אבער פאר זיי גיווען לגמרי פרעמד און פארשלאסן די רייכע תורה-אוצרות. עס האט גיפעלט א ריין יידיש-הארץ, וואס זאל זיך קענען שטאלץ אויפשטעלן קעגן דעם שטראם און דראנג פון די אלערליי גיפילן.

פאר אונדזערע טעכטער איז אונדזער תורה גיווען ווי א פארחתמעט ספר. פארדאס זענען זיי מיט זייערע נשמות, טראכטן און דענ-קען גיווען איבערגיגעבן דאס טרוקענע מוח-בילדונג. עס האט ביי זיי גיפעלט דאס יידישע ליכטיקע „לב טהור".

דער בית-יעקב אידעאל האט ערשט דערוועקט אין די הערצער פון די יידישע טעכטער, די מוטערס און ערציערינס פון אונדזער דור-העתיד. דעם ציל: וויבערע פארפאלקאמונג און שטרעבונג צו שלמות, צו בילדונג פון מוח און בילדונג פון הארץ, און דאס איז טאקע די גרויסקייט פונים גישעניש אין דער יידישער וועלט!

האסטו שוין גיזעען

דאס נייע אינטערעסאנטע

ל י נ ב י כ ל

פאר קינדער

און יוגנט?

„די קלוגע פרוי בויט איר הויז"

פון **שמואל אסטערזעצער**, דיסבורג

אז די פרוי, און באַזונדער די יידישע פרוי, האָט גרויסע און וויכטיקע אויפגאַבן אין לעבן, איז קיינמאָל קיין ספק נישט גיוועזן. מ-האָט אפילו אויך גיוואוסט, אַז די אויפגאַבן, וועלכע די פרוי האָט צו ערפילן, זענין נישט ווייניקער נייטיק און נישט ווייניקער וויכטיק פאַרן לעבן און פאַרן יידישקייט, ווי די אויפגאַבן, וועלכע דער מאַן ערפילט, נאָר אַז זיי זענין אָפט אַ סך העכער און איידלער, גרעסער און גייסטיקער. מ-האָט אויך גיוואוסט, אַז זיי פאָדערן פון דער פרוי גרויס מסירת נפש און גרויסע קרבנות, זעעלישע און פיזישע, אויב זי וויל זיי גאַנץ און בשלמות-דיק ערפילן. און פינדעסטוועגן, האָבן באַזונדער די מזרח-יידן אַ זייער, זייער לאַנגע צייט זיך נישט אינטערעסירט פאַר דעם ענין און זיך נישט עוסק גיוועזן אין זייערע שאלות: ווי זיי צו באַשטימען און אָבצוגרעניצן. און דער עיקר האָט מען פארגעסן צו זאָרגן, ווי אַזוי דאָס יינגע דור פאַר די גרויסע אויפגאַבן, וואָס וואַרטן אויף זיי, מחנך צו זיין, ווי אַזוי זיי פאַר דער קומינדיקער אַרביט צוצוגרייטן, אַז זיי זאָלן זיין פעסט און שטאַרק אין דער שעה, ווען אָט די לעבנס-אויפגאַבן וועלן צו זיי קומען מיט דער קאַטעגאָרישער פאָדערונג. „מיר ווילן ערפילט ווערן!"

מיר ווילן דאָ נישט רעדן וועגן די סיבות פון דעם פאַקט, בכלל ווילן מיר פון דעם טרויעריקן עבר אַצינד נישט רעדן. מיר ווילן ליבער אַצינד דעם גרויסן בית-יעקב ווערק, אַלע זיינע איניציאַטאָרן און אַלע מיטאַרביטער און נישט צולעצט דעם חשובן בית-יעקב זשורנאַל, האַרציק דאַנקן, פאַר זייער אַרביט אויף דעם גיביט און פאַר זיירע לייסטונגען. אין דער פאַרהעלטניסמעסיק קורצער צייט איז זיי גילונגען דעם חינוך-הבנות אויף אַ בכבודן און גיהעריקן שטייגער אַוועקצושטעלן. ס-איז זיי גילונגען דעם ברייטן יידישן עולם פאַר דעם ענין צו אינטערעסירן, און דער עיקר, אַ סך פון אונדזערע גדולים, וועלכע האָבן ביז אַצינד פון חנוך-הבנות נישט גיוואָלט הערן און גידענקען, צו אַן אַקטיווער אַרביט אין אַלע שאלות און פּראָבלעמען אויף דעם גיביט צו באַוועגן. דער בית-יעקב קען אַצינד אויפ-ן עבר מיט צופרידנקייט צוריקקוקן און באַפרידיקט פעסטשטעלן: „לא לריק יגעתי ולא לתהו כחי כליתי"! זייט דעם קיום פונים בית-יעקב האָט דער חנוך-הבנות פעסטע פאָרמען אָנגענומען, און דאָס יידישע מיידל ווערט סיסטעמאַטיש ערצויגן און צוגיגרייט פאַר אירע אויפגאַבן אין לעבן; זי ווערט שטאַרק גימאַכט קעגן די כוואַלעס פונים „צייט-גייסט", וועלכע ווילן דאָס יידישע שיפל פאַרשלודערן און ס-וועט, איר אי"ה גילונגען, אירע אויפגאַבן גאַנץ און בשלמות-דיק צו ערפילן.

וועלכע זענין אָבער די אויפגאַבן, וואָס די יידישע פרוי האָט אין לעבן צו ערפילן?

איך וויל פרואוון אַ טייל פון די אויפגאַבן, לויטן פאַרבילד פון דער יידישער פרוי אין תנ"ך, לויט דער יידישער גישיכטע, דאָ באַשטימען.

מיר ווייסן, אַז די תורה הקדושה האָט נישט גיוואָלט אַן היסטאָריע אָדער גאָר מאָנאָגראַפיעס פון איינצלנע מענטשן פאַר דער אייביקייט איבערגעבן. ס-איז יעדן קלאָר, אַז איר תכלית איז, דעם מענטשן צו בעסערן און אים איבער זיינע פליכטן און אויפגאַבן צו באַלערינען. אויך די דערציילונגען פון דער תורה האָבן דעם זעלבן צוועק און דאָס זעלבע ציל: אונדז, אונדזערע אבות ואמהות, אונדזערע גרויסע מענטשן פאָרצושטעלן, כדי מיר זאָלן פון זיי לערינען, ווי מיר זאָלן אונדזער חוב אויף דער וועלט ערפילן, ווי מיר זאָלן אונדזער כאַראַקטער און אונדזערע מדות אויסבילדן און ווי דאָס לעבן ריכטיק אויסצוניצן. די תורה שטעלט אונדז נישט פאַר קיין מלאכים, נאָר פשוטע מענטשן מיט מענטשלעכע שוואַכקייטן, מיט מענטשלעכע פעלערס און מיט אַ מענטשלעכן יצר הרע און ווייזט אונדז, ווי אָט אַ די מענטשן האָבן פאַרשטאַנען זייער חוב ריכטיק אויסצוניצן און מיר זאָלן פון זייערע מדות לערינען.

און ווען מיר פרואוון טיפער אין דעם כאַראַקטער און אין די מדות און מעשים פון אונדזערע פרויען פונים תנ"ך אַריינצוקוקן גיפינין מיר, אַז די תורה האָט אונדז דורך זיי גאַנץ גינוי די אויפגאַבן פון דער יידישער פרוי באַצייכנט.

מיר ווילן פרואוון דעם אויפגאַבן-קאָמפּלעקס איינצוטיילן אין: אויפגאַבן קייגן עבר אָדער דעם פריערדיקן דור, אויפגאַבן פאַרן הוה אָדער דעם איצטיקן דור, און אויפגאַבן פאַרן עתיד אָדער דעם קומינדיקן דור.

די אויפגאַבן אַ קייגן עבר

חכמות נשים בנתה ביתה (משלי י"ד

פון אונדזער מוטער רחל ווערט אונדז אין דער תורה דערציילט, אַז ביים אַוועקגיין פון איר פאָטער האָט זי די תרפים מיטגינומען. דער מדרש זאָגט דערצו: רחל האָט זיך גיזאָגט „מה אנא איזיל ואשבוק הדין סבא בקלקולא", ווי קען איך אַוועקגיין און איבערלאָזן דעם אַלטן מיט זיין זינד (עבודה-זרה)? אָט דאָ האָבן מיר די אויפגאַבע פון דער יידישער טאָכטער. נישט נאָר פאַר זיך, נאָר אויך פאַרן פאָטער זאָרגט זי. איר אויפגאַבע איז, אפילו די עלטערן צו בעסערן און זיי פונים חטא מורחק צו זיין. זי האָט אָבער נישט נאָר דעם חוב, נאָר זי האָט אויך דעם כח איבער די עלטערן. זי קען, ווען זי וויל, דאָס גאַנצע עלטערן-הויז נאָך איר אידעאַל איבערבויען. יאָ, די „טאָכטער" האָט אפילו זייער אָפט מער כח ביי די עלטערן, ווי די „פרוי" אָדער די „מ. טער" ביים מאַן און ביי די קינדער. אַם בעסטן קען מען עס זעען אין מערב אייראָפּע ווי שטאַרק דער כח פון די קינדער אַ קייגן די עלטערן איז. אין דייטשלאַנד למשל, איז דאָס היינט קיין שום נייעס נישט מער, אַז אַ קינד דורך דער השפעה פון אַ פרומער שול אָדער אַ פרומער סביבה, איז משפיע אויפן גאַנצן עלטערן-הויז און מאַכט עס פרום. ס-איז אויך פסיכאָלאָגיש צו פאַרשטיין, ווען דאָס קינד באַקומט דעם מוט די עלטערן צו זאָגן, אַז ס-וועט נישט מער עסן אינדערהיים, ווען די עלטערן וועלן נישט אָנהייבן צו האַלטן שבת און יום-טוב ווי עס דאַרף צו זיין, מוזן די עלטערן שוין פאַר בושה, וואָס זיי שעמען זיך פאַר זיירע אייגינע קינדער, נאָכגעבן. ומתוך שלא לשמה בא לשמה. דער פראָצעס גייט אפילו אָפט אָן רייבונגען און אויפרעגונג אַדורך. דערביי טאָר מען נישט פאַרגעסן, אַז די טאָכטער האָט זייער אַפט מער השפעה אויף די עלטערן ווי דער זון.

אָט די ווערטער פון רחל-ן „מה אני אזיל..." מוזן פאַר יעדער יידישער „טאָכטער" אַ הייליקער יסוד זיין און זי מוז דאָס פאַר איינע פון אירע לעבנס-אויפגאַבן באַטראַכטן. און נישט נאָר ווי ס-האַנדלט זיך אין שווערע זאַכן, (וועלכע קומען ס-רוב נאָר פאַר אין מערב-אייראָפּע) נאָר אפילו אין אַ סך קלענערע זאַכן, אויב זי זעט, אַז אין איר עלטערן-הויז פירט זיך נישט אַזוי ווי ס-דאַרף נאָך דעם ייד. אידעאַל צו זיין, מוז זי זיך מי געבן אויף וויפיל זי קען די פעלער אויסצובעסערן. „די קלוגע פרוי בויט איר הויז" דאָס איז אָבער נאָר אַ קליינער טייל פון אירע אויפגאַבן.

(ווייטער -- זע ב"י נומער 60)

א נזיר צו ג—ט

(אידיליע לויט דער אגדה)

גרויס דאָס פעלד, גאָלד די זאַנגען.
הימלען לויטערע, העלע פאַרהאַנגען
גראָזן טיפע, לאַנגע, גרינע
אַלץ צוזאַמען—אַ קיסר-ינע.
פונדערוויַטנס, בוים און וואַלד
פול מיט שאָטן, זיס און קאַלט
און אינמיטן ברענט אַ זון
פול מיט פייער, פול מיט ליכט
ביי די זייטן טיף און וויַט
שטייען פאַלמען, גרויס און ברייט
און צופוסינס קוקן אַרויס
די ליבע פענצטער פון טאַטנס הויז.

*

קליינע שעפּסעלעך, פריש און יונג.
ווי גיוואַשן און אָפּגיטונקט
ברוינע קעלבלעך פול מיט פרייד
נאָר צום לעבן אָנגיבריַיט
אַלטע קי, פולע אייטערס
אייזלין אויך פאַר מענטשן רייַטערס
אַלע צוזאַמען, טריט ביי טריט
שלינגט מיט חשק און אַפּעטיט
יעדעס גרעזל, יעדעס בלומל
אַלץ וואָס נאָר אַנטקייגן הימל.

*

נעבן וואַלד אין אַ ווינקל
ווי קיל די לופט העל און טונקל
ווייך דאָס אָרט, גוט גיבעט
פלוש די גראָזן, צאַרט ווי סאַמיט
שטיל גיזעסן און גילעגן
ווי פאַרחלום-טע שוואַרצע אויגן.
דאָס גיזיכט פול מיט חן
באַקן ראָזע, קלאָר און ריין
שיין גיקרייַזלט לאַנגע האָר
ווי שנירלעך פערל-פאות אַ פּאָר.
ליפּן רויטע, ווי מיט זייד
וויַסע ציין, וואָס לייַכטן ווייַט
און אַ קערפּער הויך און שלאַנק
מיט אַ ליבן שיינים גאַנג
דער גאַנצער מענטש, גאָר אַ יופי
דאָס איז דער פּאַסטוך פון די פּי.

*

טאָג נאָך טאָג
אָן זאָרג, אָן פּלאָג
פון פרימאָרגן זון אויפשיַין
אויף די גראָזן נאָך טוי ווי טראָפּנס וויַין
ביז אַ שטיק אין די רויקע נאַכט
אַליין, אַליין האָט ער פאַרבראַכט
און גיפּאַשיט זיַין פאַטערס סטאַדע
איבער די פעלדער פון יהודה.
און וואָס אַ טאָג אַלץ מער
זיין פנים גילויכטן אָן אויפהער
זייַנע האָר גיפינקלט העל און שיין
זייַנע לאָקן ווי פון זילבער גיוועָן.

*

אַלע מאָל אין אָנפאַנגס נאַכט
ווען אַלץ אַרום איז פול מיט פּראַכט
פלעגן דאָרט שפּאַצירן גיין
ציונ-ס טעכטער, זיי גינגאָלד שיין
די לבנה האָט גאָלד גישיקט
און די גראָזן האָבן זיך גיוויגט
הימלען זילבער, ריין און קלאָר
בוימער ליכטיק ביז גאָר
און די שעפּסן רויק שטיל
מיט די בהמות זייער פיל
שטיל גיגעסן און גישלונגען
אויך גיטאַנצט און גיזונגען
פלעגן זיי ציונ-ס טעכטער
זיך פאַרקוקן אויפן יונגען וועכטער
אויף דעם פּאַסטוך פון דאָרט
וואָס איז גיזעסן אויף אַ אָרט
מיט דעם פנים צו דעם הימל
מיט שיינע לאָקן, ווי אַ בלימל
ווי צוגישמידט זענען זיי גישטאַנען
נישט וויסנדיק וואו, און פון וואַנען
און אָן אויפהער זיך פאַרקוקט,
אויף די קרייזן שטאַרק גיבליקט
אויף די פאות, סאַמיט שוואַרצע
מיט די לאָקן זייד און צאַרטע
און מיט בענקשאַפט אין דער שטיל
יעדע איינע, איין גיפיל

*

קוים גימורמעלט, קוים גיזאָגט
וואָס זי וויל, וואָס איר נאָגט
אַזוי כסדר אַלע מאָל
אין די אָוונטן דאָרט אין טאָל
פלעגן זיי פון דער וויַט
זיך שפּיגלען, קוקן אויף די זייד
אויף די וואונדער שיינע האָר
אויף די סאַמעט-פאות-פּאָר.

*

נאָנט צום וועלדל, פון דער רעכטער זייַט
פון דער סטאַדע אויך נישט וויַט
שטיל גישלענגלט און גיצויגן
ריכטיק ווי אַ רעגן-בויגן
כוואַלעס זילבער, כוואַלעס קרישטאָל
אָן אַ שיעור, אָן אַ צאָל
פון דעם קליינעם ראַזן טייַך,
וואָס האָט גיפליסקעט טיף און גליַיך.
צוועלף דעם זייגער, אַלע טאָג
ווען שטאַרק די היץ, גרויס די פּלאָג
פלעגט די סטאַדע אַלע צוזאַמען
יונג און אַלט אָן אויסנאַמען
ביי דעם וואַסער דאָרט פאַרברענגען
וזער מיט באָדן, ווער מיט שפּרינגען
און דער פּאַסטוך נישט וויַט פון וואַסער
פלעגט דאָרט זיצן אַ רויטלעך בלאַסער
אויף זיין סטאַדע גוט בליקן—
ס-זאָל זיי דער וואַסער נישט פאַרציקן
און ווען גיענדיקט האָט זיך אַ שעה
פלעגט ער ציילן, צי אַלע זענען דאָ.
און גליַיך מיט זיי צוריק גיין
אויף דעם אָרט ווי פריער גיוועזן.

*

איינמאָל האָט זיך ריכטיק גיטראָפן
די גאַנצע סטאַדע איז זיך צולאָפן
נאָר דער פּאַסטוך איז גיבליבן אַליין
נעבן די וואַסער, לויטער און ריין
פּלוצים האָט ער אַ בילד גיזעען
אין דעם וואַסער, וואונדער שיין
קאַרשן צוויי—שוואַרצע אויגן
מיט ברעמען שיינע גוט פאַרבויגן
ראָזע באַקן מיט אַ צאַרטן חן
ליפּן פּורפּור, וויַסע ציין
און איבערן קאָפּ, ווי אַ הימליש קינד
לאָקן שוואַרצע, עס וויגן זיך גישווינד
פאות גיקרייזלט, לאַנגע קרייזן
ווי שנירלעך פערל, די טייַערסטע פּרייזן
און נאָך און נאָך האָט ער גיזעען
וואונדער, וואונדער, נישט צו פאַרשטיין
אַז דאָס גיזיכט, שיין און מילד
אַז נישט קיין אַנדערס, נאָר זיין אייגן בילד...
דורכגילאָפן איז אים אַ גידאַנק
אַלעס, אַלעס, טוט אים באַנג.
נאָך וואָס אַ פּאַסטוך, נאָך וואָס אַליין
נאָך וואָס די סטאַדע, נאָך וואָס דעם פליין?
און דעם וואַלד מיט דעם גראָז
אַלעס, אַלעס אַלץ נאָך וואָס?
בעסער מיט מיין שיינקייט פון דאָ אַוועק
אויף גאָר אַן-אַנדער, אַנדער וועג
די שענסטע טעכטער, פון אונדזער לאַנד
וועלן מיר שטרעקן זייער האַנט
און מיר אין די רייַכסטע טאַלאַצן לאָזן זיין
מיט פיל תענוגים און גוטן וויַין
דאָרט וועלן מייַנע לאָקן הערצער פאַנגען
ווי די זיסטע שיינע גיזאַנגען.
נאָך און נאָך האָט ער גיטראַכט
וועגן זיין שיינקייט און גרויסע מאַכט.
ביז... פּלוצים איז ער בלייך גיוואָרן
פון זיַין גיזיכט האָט זיך באַוויזן אַ צאָרן
פון זייַנע אויגן, ווי בריליאַנטן צוויי
הייסע טרערן, מיט אַ שטאַרק גישריי:
—„רשע! דו שלעכטער יצר הרע
וואָס האַלסט זיך גרויס מיט דיין עבודה זרה?!
דאָ איבער מיר אויפן פעלד
אויף גאָר אַ פרעמדע. נישט דייַנע וועלט"!..
איך שווער! מייַנע שענסטע לאָקן מיט כוונה
פאַר ג—ט וועל איך ברענגען אַ מתנה".
ווי דאָס אָבגיזאָגט איז ער אַנטשוויגן
פון זיין הארץ האָט זיך אַ הייליקער ציטער
אַרויסגיקריגן.
אויף דער טייַך איז שטיל גיבליבן
פאַר זייַן פּאַסטוך גאָר דעם ליבן
און שטיל גישוועבט, האָט אין רוים
איבער פעלד, איבער בוים
די שבועה, וואָס דער פּאַסטוך האָט
גישוואוירן
אַ נזיר צו ג—ט, צו ווערן...

ג. גורא

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 059 a הודפס מתוך הארכיון היהודי
עמוד 9 מתוך 20

די טאכטער פון רבי יהודא הלוי – פרוי פון רבי אברהם אבן-עזרא

(היסטארישע דערציילונג)

די זון האט באדעקט דעם אונט מיט מילדע רויטע, פורפורנע פארבן, ס'איז גיוען איינער פון יענע אונטן, וואס פילן אן דעם מענטש מיט פארחלומטקייט און בענקשאפט. רבי יהודה הלוי איז ארויף און ארומגיגאנגין איבער דער שטוב און גיטראכט עפעס א גידיכט, די ווערטער האבן גירוישט, אלץ אין שטוב האט גירעט, אויך דאס הארץ פונים דיכטער האט גירעדט; די ווערטער זענען גישפרונגען, גיטאנצט, און אין זיין הארץ האט זיך צושפילט אזא מין פייערלעכער רקוד.

יעדע ווייל האט זיך רבי יהודה הלוי אוועקגיזעצט ביים טיש און פון זיין פעדער האבן ווערטער גישפריצט אויפן פאפיר. קוים אבער האט ער זיין גידיכט גיענדיקט האט זיך פלוצלינג אויפגימאכט די טיר און אויף דער שוועל איז גישטאנען דעם דיכטערס פרוי.

— שטער איך דיר אפשר? — האט זי גיפרעגט.

— וואס ווילסטו מיר זאגן? — האט יהודא הלוי צוגיווארפן טראכטנדיק און פארחלומט.

די פרוי פון גרויסן משורר האט איר בליק איינגיגראבן אין די אויגן פון איר מאן און גיפרעגט:

— איז ברוך פון טאלעדא נאך ביי דיר?

— ניין, ער איז שוין היינט אוועקגיפארן.

— האסטו מיט אים גירעט וועגן מרים'ן?

— ניין...

— דאס האב איך גלייך פארשטאנען, אנשרייבן א ליד איז ביי דיר וויכטיקער ווי חתונה צו מאכן דיין טאכטער, — האט זי אים פארגיווארפן.

— דו הייסט דאך, אז מיין ווונטש איז מרים'ן חתונה צו מאכן פאר אבן עזרא'ן, ער איז קודם-כל פון אונדזער פאמיליע, ער איז א גיבילדעטער מאן און איז אויך ביגיג רייך. מען זאגט, אז ער איז אויף דער רייזע — דו מוזט בלויז אביסל גידולד האבן.

— גידולד, גידולד. דאס זאגסטו שוין אזוי צענדליג יאר, [illegible] מרים ווערט אבער דערווייל נישט יונגער.

ארכיון אשכולות

די ווערט שוין איצט ניינצן יאר — מיין פאטער האט מיך חתונה גימאכט מיט זעכצן יאר — איבריגנס, דו קענסט דאך אבן עזרא'ן נישט פארזעגלעך, דו האסט אים דאך נאך נישט גיזעען... טאמער וועט ער אונדזער טאכטער נישט גיפעלן הערן... אבער דאס אייגע וויל איך דיר היינט זאגן, אז אויף דיין קאפ וועט פאלן די שולד, ווען — — — — — —

— וואס זאל איך אבער טון? — האט איר הלוי איבערגיריסן די ריד און אויפגיהויבן זיינע אויגן.

הארכיון היהודי

— וואס דו זאלסט טון? — אלע תלמידים, וואס רייזן אדורך אין אונדזער הויז האסט דו גילאזט ווייטער פארן, נישט טראכטנדיק וועגן דיין טאכטער — און איצט פרעגסטו מיך וואס דו זאלסט טון?...

יהודה הלוי האט זיך אויפגיהויבן פון זיין שטול און אנגיהויבן אומדרייק ארומשפאנען איבערן צימער. און מיט א קול, וואס איז גיווען אדורכגימישט מיט אויפרעגונג האט ער גירעדט:

איך טו א נדר, אז דער ערשטער מאן, וואס וועט פון היינט אן איבערטרעטן די שוועל פון אונדזער הויז, וועל איך געבן מיין טאכטער מרים פאר א ווייב.

הלוי'ס ווייב איז אין ערשטן אויגנבליק אויפגיציטערט גיווארן, שפעטער אבער איז זי גיקומען צו זיך; זי האט זיך פארטיפט אין די באר-וואס גיזאגטע ווערטער און איר הארץ איז פול גיווארן מיט שמחה און בטחון, דורך איר גידאנק זענען אדורכגיפלויגן פארשידינע בילדער און אין איר מוח האט זיך באלד פארגישטעלט א גישטאלט, פון א מאן, וואס וועט דער ערשטער איבערטרעטן די שוועל פון איר הויז. —

טעג זענען אוועק, ביז אין א שיינעם העלן טאג איז א וואנדערער אנגיקומען אין הויז פון יהודה הלוי. ער האט גיטראגן אפגיטראגענע מלבושים, צוריסענע און אלטע שיך. יהודה הלוי'ס פרוי איז גיווארן זייער שטארק דערשראקן און דאס בלוט איז איר גיקומען אין פנים אריין, ווען זי האט אנגיקוקט דעם פרעמדן גאסט, ווארים זי האט זיך דערמאנט אין דעם נדר, וואס איר מאן האט גיטון, דער ערשטער וואנדערער, וואס וועט איבערטרעטן די שוועל פון זייער הויז זאל ווערן איר מרים'ס מאן.

זי האט זיך אבער באלד באוואוסט מיט דעם גידאנק, אז לויט דעם אויסערלעכן אויסזען דארף מען א מענטש נישט אורטיילן. ס'קען זיין, אז ער איז גאר א גיבילדעטער מאן. זי האט דעם פרעמדן אנגיהויבן מקרב זיין און אים ווארים באגריסט. ווען יהודה הלוי איז מיט א צייט שפעטער גיקומען פון גאס און דערזען ביי זיך דעם פרעמדן האט ער מיט אים גלייך אנגיהויבן א שמועס. ער האט מיט אים אנגיהויבן צו שמועסן אין לערנען און וועגן פילאזאפיע, גיפרובט אים מיט פראגן און אויפקלערונגען — אבער אומזיסט! פון דעם לעצטנס מויל האט מען נישט גיקאנט הערן נישט קיין וויסנשאפט, און נישט קיין חכמה. יהודה הלוי האט נאך דעם פרעמדן גישמעלט עטלעכע פראגן, אבער דער "נעטער" גאסט האט בלויז פארקנייטשט דעם שטערן, ווי איינער, וואס פארשטייט איבערהויפט נישט וואס מען פרעגט צו אים. ער האט איבע הויפט ארייגיזעצן א פתעמדקייט צו וועלכן ס'איז

היסן. יהודה הלוי'ס ווייב, וועלכע האט זיך צו דעם דאזיקן בישפרעך צוגיהערט האט אויפגיציטערט, ווען זי האט דערהערט די ענטפערס, וואס דער פרעמדער האט גיגעבן איר מאן אויף זיינע פראגן. און איר האט אויסגידוכט, ווי זי וואלט גיטראפן גיווארן פון אן-אומגליק.

יהודה הלוי האט זיך אבער אונטערגינומען דעם פרעמדן אויסצובילדן און מיט אים צו לערנען. יעדן טאג האט ער גיווידמעט פאר זיין ביימען תלמיד עטליכע שעה און ס'האט אויסגיזעען, ווי דער אומבאקאנטער וואלט קיינמאל גארנישט גילערנט און ערשט איצט נעמט ער זיך פלייסיק צו לערנען. יהודה הלוי'ס טאכטער איז דערווייל דעם פרעמדן שטארק גיפעלן גיווארן מיט איר חכמה און שיינקייט. דאס יונגע מיידל ווידער האט גיפילט, אז דער דאזיקער מאן מוז זיין א גרויסער מענטש, און נאר איצט זעט מען זיין אמת-דיק גישטאלט נישט ארויס. הלוי'ס ווייב איז ארומגיגאנגען מיט אן-אומהיימליך חרטה גיפיל, איר בליק איז גיווען פיכט פון די הייסע טרערן און איר נשמה איז גיווען אנגיפילט מיט אן-אומבאקאנטער בענקשאפט. באמער איז זי גיווען בידערגישלאגן, ווען זי האט דערזען, ווי איר טאכטער ווערט מיט יעדן טאג פאר דעם פרעמדן א פארערער'ן. זי האט דאך תמיד גיגלייבט אז איר טאכטער וויל נאר א גילערנטן פאר א מאן. זאל זי זיך דערין האבן טועה גיווען? איר איינציקע טאכטער, וועלכע האט אלע מענער, וואס האבן זיך צו איר גישדכנט אפגישטויסן, ווי זאל זיך מיטאמאל האבן אזוי גיענדערט? — — —

אין א גרויסן טאג איז יהודה הלוי ווידער גיגאנגען איבער דער שטוב און גיפארימט א ליד, ער האט שוין גיהאט אנגישריבן עטלעכע פערזען, נאר דעם סוף האט ער בשום אופן נישט גיקענט אנשרייבן, דערווייל איז זיין ווייב אריינגיקומען און אים גירופן צום מיטאג, יהודה הלוי וויל אבער נישט גיין עסן איידער ער האט דאס ליד נישט גיענדיקט. שעה'ן זענען פארגאנגען און דער פערז איז אלץ נאך נישט ביהוען צום סוף. דאן האט זיין ווייב גישיקט דעם פרעמדן, ער זאל רופן איר מאן צום עסן. ווען דער פרעמדער איז אריינגיקומען צו אים אין צימער האט ער אים א פרעג גיטון:

— וואס באשעפטיקט דיך דען אזוי, מייסטער, וואס דו קענסט צוליב דעם נאכנישט גיין עסן?

— גארנישט, — האט יהודה הלוי גיזאגט — און אין זיין ענטפער איז גיווען פארבארגען א שפאטישער שמייכל.

— זאג עס מיר, רבי, — האט ער זיך ביי אים גיבעטן.

יהודה הלוי האט דעם פרעמדן גיוויזן זיין נישט פארענדיקטן שיר און אויף זיינע ליפן איז נאך אלץ ביהעלטן דער שפאטישער שמייכל. זיין תלמיד האט אבער באלד גינומען די פעדער אין דער האנט אריין, האט אויסגיבעסערט אייניקע שטעלן אינים גידיכט און אנגישריבן דעם לעצטן פערז. יהודה הלוי דערזעענדיק דעם גיענדיקטן שיר איז אויפגישפרונגען א איבעררר שטער.

— ביסטו, חמסת עס, איך א דיכטער? — גיט ער זיין תלמיד א פרעג.

דער תלמיד האט אבער אויף דער פראגע נישט גיענטפערט און ווייטער גיבעטן זיין רבין צום עסן.

— ביסטו אויך א דיכטער? — האט יהודה הלוי ווייטער גיפרעגט, ווען זיי זענען אלע צוזאמען ארומגיזעסן ביים טיש.

דער תלמיד האט ארויסגיצויגן א פאפיר פון זיין טאש און עס איבערגיגעבן הלוי'ן אין דער האנט אריין, דער לעצטער האט אדורכגילייענט א שיר, וואס איז גיווען אנגישריבן דורך אבן-עזרא.

ביסטו אבן עזרא???

— יא...

די אומבאגרעניצטע איבעררראשונג האט ארומגינומען ר' יהודה הלוי און זיין ווייב.

נאך אין דעם דאזיקן אוונט איז פארגיקומען די פייערלעכע תנאים פון זיין איינציקער טאכטער און ער האט אים אוועקגישענקט זיין גאנץ פארמעגן...

אין הייגטיקן חודש חשון!

פארגעסט נישט אין יעדן ארט, מיט איבערגעגעבנקייט צו פירן די

תרומת-חברה-אקציע

אויפ'ן יאר תרצ"א

שטעלט מיט דער לאזונג:

יעדע יידישע טאכטער און יעדע יידישע פרוי מוז האבען א צייכן פון אנגיהעריקייט צום ארטאדאקסישן יידנטום!

אפּאַרצייטישע מעשה נוֹרא

זכרונות פון פרוי גליקל האמעלן

(געשריבן געוואָרן מיט 300 יאָר צוריק אין עברי-טייטש)

7

(המשך פון נומער 58)

די בת מלכה פון די ווילדע מענטשן, האָט דערזעען דעם חסיד, זי האָט געפּאַשעט שאָף און רינדער אין דער וויסטעניש, און איז געווען נאַקעט, אינגאַנצן באַזעצט מיט האָר. אויפ׳ן לייב האָט זי געהאַט בלויז אַ גאַרטל פון פייגנבלעטער. וואָס האָט פאַרדעקט איר שאַנד, זי האָט זיך צו אים דערנענטערט און אים אַרויסגעוויזן פיל ליבשאַפט און פאַרלאַנגט, אַז ער זאָל זי נעמען פאַר אַ ווייב, און פאַר גרויס אימה און שרעק האָט דער חסיד, איר אויך אַרויסגעוויזן ליבשאַפט, און זיך געמאַכט, אַז ער באַשטייט זי צו נעמען, און אַז די ווילדע מענטשן האָבן דאָס געזען, האָבן זיי אָנגעהויבן צו שאַלן, און יונג און אַלט האָט זיך אַרויסגעלאָזט פון די היילן פון די בערג, וואו זיי האָבן געוואוינט און זיי זענען צו אים צוגעלאָפן טרינקען זיין בלוט און אים אויפעסען, און זייער קעניג איז אויך געווען מיט זיי. האָט זיך דער חסיד זייער דערשראָקן און שיער נישט געשטאָרבן פאַר פחד: און ווען די בת מלכה האָט דאָס געזען, האָט זי אים אַ וואונק געגעבן, אַז ער זאָל זיך נישט שרעקן, און זי האָט געבעטן דעם פאָטער, דעם קעניג, אַז ער זאָל רחמנות האָבן אויף דעם חסיד און אים שענקען דאָס לעבן. וואָרום זי וויל מיט אים חתונה האָבן. האָט דער קעניג געטון איר פאַרלאַנג און דער חסיד האָט מיט איר געמוזט פאַרברענגען אַ גאַנצע נאַכט, און זיי זענען געוואָרן מאַן און ווייב, און ז״ער אָפט האָט ער זיך דערמאָנט אין זיין פרומע פרוי, וואָס איז אויך אַזוי אומגליקלעך ווי ער, אָבער ער האָט נישט געקאָנט אַנדערש מאַכן, אין דאָן האָט ער זיך נישט מייאש געווען און זיך פאַרלאָזט אויף ג—ט, אַז ער וועט אים צוריקברענגען צו זיין ווייב און קינדער.

אין אַ צייט אַרום איז די זעלבע פרוי שוואַנגער געוואָרן און געבוירן אַ זון, אַ ווילדן און דער חסיד האָט געפיטערט די שאָף. אַזוי זענען פאַרביי צוויי יאָר און ער האָט געמוזט מיט זיי עסן פלייש פון ווילדע מויל-אייזלען און חיות און געוואוינט אין אַ הייל פון אַ באַרג מיט דער ווילדער פרוי. און ער און זיין פרוי זענען געווען אינגאַנצן באַוואַקסן מיט האָר, ער האָט שוין איצט אויך אויסגעזען, ווי אַ ווילדער מענטש.

איינמאָל איז דער חסיד געשטאַנען אויף אַ בערגל נישט ווייט פון ים און ער האָט זיך געמאַכט אַ חשבון הנפש, וואו ער געפינט זיך און מיט וועמען ער פאַרברענגט זיינע טעג, און דער סוף וועט זיין, אַז ווען ער וועט עלטער ווערן און בלייבן אָן כחות, וועלן אים די ווילדע שחט-ן און אויפעסן און זיינע ביינער וועלן נישט קומען צו קבר ישראל, וואָלט דען שוין נישט גלייכער געווען צו אַנטלויפן פון דאַנין אין ים און דאָרט דערטרונקען צו ווערן, אַזוי ווי זיינע קינדער זענען דערטרונקען געוואָרן! — ער דאַרף נישט געוואוסט, אַז זיינע קינדער האָבן זיך געראַטעוועט פון ים — ער וועט גיין צו זיי און זיך צוזאַמען מיט זיי פרייען אויף יענער וועלט, מיט אַ גרויס געוויין האָט זיך דער חסיד מתודה געווען פאַר הקדוש ברוך הוא אויף זיינע זינד, און ער האָט אויפגעהויבן די פיס און געלאָפן צום ים זיך דערטרונקען..

פּלוצלינג האָט ער דערהערט ווי עמעץ אַ קול רופט אים אָן ביים נאָמען: אוי דו פאַרצווייפלטער מענטש! פאַרוואָס ביסטו זיך מייאש און גייסט פאַרדאַרבן דיין נשמה? גיי צוריק אַרויף אויפן באַרג, גראָב דאָרט אין דער ערד און דו וועסט דאָרט געפינען אַ קאַסטן מיט זילבער און איידל-שטיינער, אַ זייער גרויסן אוצר, דעם קאַסטן זאָלסטו אַוועקשטעלן צום באָרטן פון ים און זאָלסט אַביסל וואַרטן. דאַן וועט אָנקומען אַ שיף מיט פיל מענטשן, וואָס פאָרן צום אַנטיאָכיע, זאָלסטו צו זיי שרייען, אַז זיי זאָלן דיך מיטנעמען, אַזוי וועסטו זיך ראַטעווען מיטן קאַסטן, און צום סוף וועסטו נאָך ווערן אַ קעניג און וועסט האָבן זייער גוטע יאָרן און דו וועסט באַפרייט ווערן פון דיינע יסורים. ווי דער חסיד האָט געהערט די דאָזיקע רייד איז ער צוריק אַרויפגעגאַנגען אויפן באַרג און האָט אָנגעהויבן צו גראָבן אין דער ערד, אַזוי ווי דאָס קול האָט אים געזאָגט, און ער האָט געפונען דעם קאַסטן פיל מיט גאָלד און איידל-שטיינער און האָט אים אַוועקגעשלעפּט צום באָרטן פון ים, ווי ער איז דאָרט אַזוי אַביסל געשטאַנען האָט ער דערזעען פון דערווייטנס אַ שיף מיט פיל מענטשן, האָט דער חסיד געשריגן אויף אַ רויך קול, אַז זיי זאָלן זיך דערנענטערן צום באָרטן און אים מיטנעמען, וואָרים ער איז אויך אַ מענטש אַזוי ווי זיי. און אַז זיי האָבן דערהערט, אַז ער רעט אויף אַ מענטשלעכער שפּראַך, זענען זיי צוגעקומען צום באָרטן און ער האָט זיי דערציילט אַלץ וואָס האָט זיך מיט אים פאַרלאָפן. זיי האָבן אים תיכף אַרויפגענומען אויף דער שיף מיטן קאַסטן, און ווען ער איז שוין געווען אויף דער שיף, האָט די ווילדע פרוי דערהערט זיין קול, און זי האָט דערקענט, אַז דאָס איז דאָס קול פון איר מאַן, האָט זי גענומען דאָס ווילדע קינד אויף דער האַנט און איז צו אים אַהינגעלאָפן, און אַז זי האָט געזען, אַז ער איז שוין אויף דער שיף, האָט זי צו אים געשריגן, אַז ער זאָל זי אויך מיטנעמען, אָבער ער האָט פון איר געשפּעט און געזאָגט: וואָס האָב איך פאַר אַ שייכות מיט ווילדע חיות? איך האָב שוין געפונען לאַנג אַ בעסערע פרוי פון דיר, און ער האָט איר דערציילט אַלץ פון זיין לעבן. און ווען די פרוי האָט דערהערט די דאָזיקע רייד, אַז ער וועט שוין נישט צוריקקומען צו איר, איז זי אַריין אין כעס און געכאַפּט איר קינד פאַר די פיסלעך און עס צעריסן אויף צווייען, אַ העלפט האָט זי אַרויפגעוואָרפן אויף דער שיף, און די צווייטע העלפט האָט זי אויפגעגעסן און דערנאָך איז זי אַנטלאָפן...

און דער חסיד איז געפאָרן מיט די מענטשן ביז זיי זענען געקומען צו אַן אינדזל און איז אַראָפּ פון דער שיף, געעפנט דעם קאַסטן און געזען, אַז עס געפינט זיך דאָרט אָן אַ שיעור גאָלד און בריליאַנטן, האָט ער מיט פאַרגעניגן באַצאָלט דעם שיפס-קאַפּיטאַן פאַר דער רייזע, און דעם קאַסטן האָט ער געגעבן אָנטרעגער, אַז ער זאָל אים אַוועקטראָגן אין אַן אכסניה אַריין, און ווען ער איז געשלאָפן ביינאַכט אויפן שטרויענעם געלעגער האָט ער זיך געטראַכט אין זיין האַרץ: אויב איך וועל קענען אָפּקויפן פונים קעניג דעם אינדזל, וועל איך דאָ אויפבויען אַ פּאַלאַץ און שטאָט. איך וועל דאַן האָבן אַ זיכערע פרנסה, און איך וועל נישט דאַרפן מורא האָבן פאַר גנבים, אַז זיי זאָלן מיר נישט צוגנבה-נען מיין געלט.

צומאָרגנס אינדערפרי איז ער געגאַנגען צום קעניג און האָט פון אים אָפּגעקויפט דעם אינדזל, וואָס האָט געהאַלטן עטלעכע מייל, און ער האָט דאָרט אויפגעבויט אַ פּאַלאַץ און אַ שטאָט און צום סוף האָט זיך דאָרט אויסגעבויט אַ גאַנצע מדינה. און די איינוואוינער פון דעם אינדזל האָבן אים געהאַלטן פאַר אַ גרויסן חכם און זיי האָבן אים געמאַכט פאַר אַן עלטסטן איבער זיי, דעמאָלט האָט ער זיך דערמאָנט אין זיין פרוי און קינדער,

ארכיון אסנות
הארכיון היהודי

וואָס זעני, פאַרשוואונדן גיוואָרן און ער האָט זיך אַזוי גיטראַכט: אַזוי ווי מיין ווייב איז גיפאַנגען גיוואָרן אויף אַ שיף און אַזוי ווי אַלע שיפן שווימען פאַרביי מיין פּאַלאַץ, וועל איך אַרויסגעבן אַ באַפעל, אַז יעדע שיף, וואָס שווימט דאָ פאַרביי, מוז פון מיר באַקומען דערויף אַן ערלויבעניש, און אויב נישט — וועל איך פאַרוויסטן די שיף מיט אַלעם, וואָס גיפינט זיך אין איר. און אַלע שיפס-לייט זענען גיקומען און האָבן זיך גימאָלדן צו אים און גיזעסן ביי זיין טיש.

עס זענען פאַרלאָפן פיל טעג, און פון זיין ווייב און קינדער איז נישט גיווען קיין שום ידיעה; איינמאָל אין פסח, ווען ער איז גיזעסן ביים טיש און גיגעסן מיטאָג, איז צו אים אַריינגיקומען אַ דינער און אים גימאָלדן, אַז עס איז אָנגיקומען אַ זייער רייכע שיף, און דער שיפס-קאַפּיטאַן בעט, אַז מען זאָל אים נישט לאַנג אויפהאַלטן. האָט דער חסיד גיזאָגט: היינט האָב איך יום-טוב, און מיר קאָנין נישט אונטערזוכן די שיף, זאָל ער דערום וואַרטען ביז נאָך יום טוב, און דערווייל זאָל ער עסן ביי מיין טיש. און דער חסיד האָט אַרויסגישיקט אַ מענטש נאָכ-ן שיפס-קאַפּיטאַן און ער איז גיקומען. דער חסיד האָט אים אויפגינומען און אים פאַרבעטן צו זיך אַלס גאַסט. דער שיפס-קאַפּיטאַן האָט אים אָבער גיבעטן, אַז ער זאָל אים נישט אויפהאַלטען, אָבער דער חסיד האָט דערפון נישט גיוואָלט הערן און ער האָט גימוזט זיין זיין גאַסט, און דער חסיד האָט אים גיפרעגט פון וואַנען ער איז און אויב ער האָט אַ פרוי און קינדער, און דער שיפס-קאַפּיטאַן האָט אים גיענטפערט, אַז ער האָט צוויי ווייבער, איינע איז אינדערהיים, זי פירט דאָס הויז און זי האָט אים גיבוירין דריי קינדער, די צווייטע איז זייער אַן איידעלע פרוי, זי איז נישט פעאיק צו קיין הויז-אַרביט. אָבער זי איז זייער אַ קלוגע פרוי, און ער פירט זי מיט זיך מיטאומעטום. וואו ער פאָרט, זי גיט אַכטונג אויף דער שיף, נעמט אָפּ דאָס געלט פון די רייזנדע און פאַרשרייבט אַלץ אין די ביכער, אָבער גילעבט מיט איר ווי מאַן און ווייב האָט ער נאָך מיט איר קיינמאָל נישט. האָט אים דער חסיד גיפרעגט פאַרוואָס ער פירט זיך אַזוי מיט איר, האָט דער שיפס-קאַפּיטאַן גיענטפערט: די דאָזיקע פרוי האָט גיהאַט אַ מאַן אַ זייער גרויסן חכם און ער האָט איר איבערגיגעבן עפּעס אַ רעטעניש, זאָגט זי אַזוי: ווער עס וועט מיר קאָנען ערקלערן דאָס רעטעניש, וועט זיין אַ סימן, אַז ער איז אַזוי קלוג ווי מיין מאַן און איך וועל אים ערלויבן צו לעבן מיט מיר, און איידער צו וואוינען מיט אַ מענטש, וואָס וועט מיר נישט קאָנין ערקלערן דאָס רעטעניש, וואָלט איך מיר פריער בעסער אויסגיקליבן דעם טויט, און איך וואָלט מיר דאָס לעבן גינומען, וואָרום עס איז נישט שיין, אַז אַ פויערן-זון זאָל רייטן אויף אַ קעניגלעך פערד. האָט דער חסיד גיבעטן דעם שיפס-קאַפּיטאַן, אַז ער זאָל אים זאָגן דאָס רעטעניש, און דער שיפס-קאַפּיטאַן האָט גיענטפערט: נו, הער דאָס רעטעניש: אַ פייגעלע איז אַראָפּגיפלויגן פון הימל אַרונטער אויף דער ערד און זיך אַראָפּגיזעצט אויף אַ קליין ביימעלע, אַ שיינס און אַ טייערס האָט עס גישאָקלט די צווייגעלעך אַהין און אַהער; קיינער האָט דאָס פייגעלע נישט גיזעען; דאָס פייגעלע האָט גיגעבן לעבן דעם ביימעלע, אַז עס זאָלן אויף אים וואַקסן שיינע בלומעלעך, און אים גיגעבן אַלע כחות און זאַפטען, וואָס עס דאַרף צו האָבן צו זיין אַ שיין און אַ גיראָטן ביימעלע. פלוצלינג איז דאָס ביימעלע פאַרדאַרט און פאַרטריקנט גיוואָרן, ווי עס וואָלט פלוצלינג פאַרסמט גיוואָרן פון עפּעס אַ שרעקליכן גיפט. איז דאָס פייגעלע אַוועקגיפלויגן פונים ביימעלע און גיפלויגן אין די לופטן. האָט עס זיך דאָרט אויבן אָפּגישטעלט און אָנגיהויבן צו זינגען: אוי ביימעלע מיין אָרימס! ווער האָט דיר צוגינומען דעם כח, וואָס דו האָסט אַמאָל גיהאַט, און דו קאָנסט אים שוין מער נישט צוריקקריגן. דעם כח האָב איך דיר גיגעבן, און איצט, אַז דו ביזט פאַרדאַרט, און פון וואַנען זאָל קומען דיין הילף? — אָט דאָס, קעניג, איז דאָס רעטעניש, וואָס איך קאָן נישט באַשיידן. דער חסיד האָט אויסגיהערט דאָס רעטעניש און אָנגיהויבן שטאַרק צו ציטערן: דאָס זעלבע רעטעניש האָט ער דאָך מיט יאָרן צוריק איבערגיגעבן צו זיין ווייב. און ווען דער שיפס-קאַפּיטאַן האָט גיזעען, אַז דער חסיד ציטערט אַזוי שטאַרק, האָט ער אים גיפרעגט. פאַרוואָס האָסטו זיך, האַר, אַזוי שטאַרק דערשראָקן? האָט דער חסיד גיזאָגט: דאָס איז זייער אַ קלוגער רעטעניש, און כ-וואָלט אים אָבער גיוואָלט הערן פון דער פרוי-מויל אַליין, אָבער האָסטו עפּעס פאַרגעסן דערפון, אָדער צוגיגעבן עפּעס דערצו, ווען כ-וועל אָבער הערן דאָס רעטעניש פון איר מויל אַליין, וועל איך אַריינטראַכטען דערין, און כ-וועל אפשר וויסן דעם באַשייד.

און דער חסיד האָט גישיקט זיינס אַ דינער צו דער שיף אַהערברענגען די פרוי. און דער דינער האָט צו איר אַזוי גיזאָגט: גרייט דיך פאָר צו שטעלן זיך פאַר-ן קעניג, דו וועסט ביי אים עסן און טרינקען צוזאַמען מיט דיין מאַן. האָט זיך די פרוי זייער שטאַרק דערשראָקן, וואָרום זי האָט נישט גיוואוסט צו וואָס מען פירט זי דאָרט אַהין, און זי האָט גיטראַכט, אַז איצט קאָן זי אפשר נאָך אַריינפאַלן פון איין צרה אין נאָך אַ גרעסערע צרה. אָבער וואָס האָט זי גיקענט טון? מיט-ן דינער האָט זי דאָך גימוזט מיטגיין, און זי האָט זיך אָנגיטון די שענסטע קליידער און צירונג, אַזוי ווי עס קומט, אַז מען דאַרף זיך שטעלן פאַר אַ קעניג. ווען זי איז אַריינגיקומען האָט איר דער חסיד גיהייסן דערלאַנגען אַ שטול, אַז זי זאָל זיך זעצן ביים טיש נעבן דעם שיפס-קאַפּיטאַן, דער חסיד האָט זיך אין איר איינגיקוקט, און ער איז גיווען שטאַרק מסופק צי דאָס איז זיין ווייב, און זי האָט אים אינגאַנצן נישט דערקענט, וואָרום ער האָט זיך דורך דער צייט זייער שטאַרק פאַרענדערט אויפ-ן פנים, דער חסיד איז גיזעסן שטיל און די געסט האָבן גיגעסן און גיטרונקען און זיך גילאָזט וואויל-גיין, אָבער דער חסיד האָט זיך נישט גיקאָנט פרייען, און ער איז גיזעסן שטאַרק פאַרטיפט אין די גידאַנקען. איצט האָט דער שיפס-קאַפּיטאַן גיזאָגט צום חסיד: פאַר וואָס זענט איהר אַזוי באַטריבט און פאַרטיפט אין די טרויעריקע גידאַנקען? אפשר גיפעלט אייך נישט דאָס וואָס מיר עסן און טרינקען צופיל, וועלען מיר אויפהערן, און דיר דאַנקען און אַוועקגיין.

האָט דער חסיד גיזאָגט: חלילה! איר זענט מיר זייער ליבע געסט. איך האָב זיך נאָר צופיל פאַרטיפט אינים רעטעניש, און איך וויל אַז די פרוי אַליין זאָל נאָך אַמאָל דערציילן. און דער שיפס-קאַפּיטאַן האָט גיבעטן די פרוי, אַז זי זאָל דערציילן דאָס רעטעניש פאַר-ן קעניג, און זי האָט עס דערציילט. און דער חסיד האָט זי גיפרעגט: ווער האָט דיך אויסגילערנט דאָס דאָזיקע רעטעניש? האָט די פרוי גיענטפערט: כ-האָב גיהאַט אַ מאַן איז ער גיווען אַ חסיד און אַ גרויסער רב ביי יודען, ער האָט מיר זייער אָפט דערציילט פאַרצייטישע גישיכטן און רעטענישן, און דאָס דאָזיקע רעטעניש קאָן קיינער נישט באַשיידן. האָט דער חסיד גיזאָגט: און וואָס וועט זיין, אַז עס וועט זיך יאָ גיפונען אַ מענטש, וואָס זאָל דיר געבן אַ ריכטיקן באַשייד? וועסטו מודה זיין, אַז עס איז טאַקע אַזוי? נו, ענטפערט די פרוי: מיין האַר, עס איז נישטאָ קיין איין מענטש אויף דער וועלט, וואָס זאָל קאָנין געבן דעם ריכטיקן באַשייד, אויסער מיין ערשטער מאַן. און דער חסיד ענטפערט: איך וועל יאָ קאָנין געבן דעם ריכטיקן באַשייד פונים רעטעניש. דאָס פייגעלע וואָס איז אַראָפּגיפלויגן אַרונטער אויף דער ערד איז די נשמה פונ-ם מענטש. און דאָס קליינע ביימעל איז דער גוף וואָס איז גיגליכן צו אַ יינג ביימעלע מיט דינע קליינע צווייגעלעך און די יינגע יאָרן, ווען אַלץ בליט ניי אין אַ בליענדן גאָרטן. און דאָס פייגעלע שאָקלט דעם גוף אַהער און אַהין און שלעפּט אים אַרום, ווי נאָר עס וויל. דאָס מיינט מען די נשמה, וואָס גיוועלטיקט אינים גוף און אין זיינע איברים, וואָס מוזן הערן די באַפעלן פון דער נשמה, און דאָס ביימעלע שאַפט זיך אויך פרעמדע כוחות ביז עס ווערט

דער וועג פון די פרומע

פון **רבי משה חיים לוצאַטי** זצ"ל

יידיש: **א. ז. פרידמאַן**

(סוף פון זעקסטן קאַפּיטל)

אָבער נאָך שלעכטער און פאַרדערבלעכער איז דאָס ליצנות-טרייבן. פּונקט אַזוי ווי אַ פּאַנצער, וואָס איז באַשמירט מיט אייל, וואַרפט פון זיך אָפּ אַלע פיילן צו דער ערד און דערלאָזט זיי נישט צום מענטשלעכן קערפּער, אַזוי איז דאָס ליצנות, דער גרעסטער ווידערשפּרוך צו שטראָף-רייד און דערמאַנונג. מיט איין שפּאָטיש וואָרט, מיט איין גילעכטערל וואַרפט דער מענטש פון זיך אַוועק אַסך ערנסטע אָנרעגונגען און גיפילן, וועלכע שטייגן אויף אין זיין האַרץ זעענדיק אָדער הערנדיק אַזעלכע זאַכן, וואָס דערוועקן צו חשבון הנפש און צוליב זיין ליצנות-טרייבן פאַלט דאָס אַלעס אַראָפּ צו דער ערד און האָט נישט אויף אים די מינדסטע ווירקונג. נישט ווייל די אָנרעגונגען זענען צו שוואַך, און נישט ווייל עס פעלט אים פאַרשטאַנד, [illegible] איז דער כח פון ליצנות, וואָס מאַכט צונישט יעדע דערמאָנונג צו ג-טס-פאַרכטיקייט. דער נביא ישעי' רופט דעריבער אויס פאַרביטערט: „דעריבער טרייבט נישט קיין ליצנות, כדי אייערע קייטן זאָלן נישט נאָך דערדריקנדער ווערן". 7) דען ער זעט אַז זייער ליצנות טרייבן איז עס דאָס, וואָס נעמט צו יעדע ווירקונג פון זיינע שטראָף-רעדעס און באַרויבט יעדע האָפינונג פון די זינדיקע. און אונדזערע חכמים זאָגן: „דער לץ ברענגט אַליין די ליידן אויף זיך" 8) דאָס זעלבע אייגנטלעך, וואָס שלמה המלך זאָגט: „פאַר די ליצנות טרייבער זענען פאַרגיברייט שטראָף-גיריכטן" 9). און דאָס איז גאַנץ נאַטירלעך. דען ווער עס ווערט באַאיינפלוסט פון זיין אייגינעם נאָכדענקן אָדער פון זיין לערנען דער דאַרף נישט קיין קערפּערלעכע ליידן, וואָס זאָל אים דערוועקן צו תשובה, ווייל דאָס לייענען און הערן עטיש-רעליגיעזע מאמרים און דערמאָנונגען וועט אים שוין ממילא ברענגען צו חרטה גידאַנקן און תשובה גיפילן. די ליצנות טרייבער אָבער, וואָס דורך זייער ליצנות לאָזן זיי נישט צו צו זיך דעם מינדעסטן איינפלוס און ווירקונג פון שטראָף-רייד, פאַר זיי איז נישט פאַראַן קיין אַנדער מיטל ווי שטראָף-גיריכטן און יסורים, וועלכע לאָזן זיך נישט אָפּשטופּן מיט בלויז ליצנות און וויצן. און ווייל די ליצנות-לוסט האָט אַזעלכע שווערע פאָלגן, האָט דעריבער דער אמת-ער ריכטער אַזאַ שווערע שטראָף באַשטימט. „זייער האַרט איז די שטראָף פון ליצנות-טרייבן, אין אָנהייב קומען ליידן און דאַן די פאַרניכטונג" 10).

די דריטע שטערונג איז ענדלעך: די גיזעלשאַפט פון נאַרישע און שלעכטע מענטשן. „ווער עס אונטערהאַלט זיך מיט נאַראָנים דעם גייט עס שלעכט" 11). מיר זעען עס זייער פיל אין לעבן, דאָס מענטשן אַפילו וואָס האָבן אַ קלאָר באַוואוסטזיין איבער די פליכטן פון מענטש צו ג-ט און איבער דער באַדייטונג פון דער פאַרזיכטיקייט, ווערן אָבער נאַכלעסיק און זענען עובר אויף אירע גיבאָטן. נאָר כדי אַנדערע מענטשן זאָלן נישט אָפּלאַכן פון זיי אָדער כדי צו קענין פאַרברענגען אין זייער גיזעלשאַפט. און שלמה המלך וואָרנט דעריבער: „מיט אַנדערש-געשטימטע מענטשן זאָלסטו דיך נישט צוניפמישן" 12). און ווען איינער וועט דיר זאָגן: „מען דאַרף דאָך שטענדיק זיין אומגעגלעך מיט מענטשן" 13), זאָלסטו אים דערויף ענטפערן: „יאָ, טאַקע, אָבער נאָר מיט „מענטשן" וואָס פירן זיך ווי מענטשן אָבער נישט מיט מענטשן וואָס פירן זיך ווי בהמות. און אַוואָרענונג פון שלמה המלך זאָגט אונדז: „גיי דעם נאַר אויס דעם וועג" 14). אויך דוד המלך זאָגט: „וואויל איז דעם מענטש, וואָס האַנדלט נישט לויט דער עצה פון די שלעכטע, שטייט נישט אין וועג פון די זינדיקער, און זיצט נישט אויפ-ן זיץ פון די שפּאָט-טרייבער" 15). צו דעם באַמערקן אונדזערע חכמים: „ווען ער גייט מיט זיי דאַן בלייבט ער אויך שטיין און ענדליך באַזעצט ער זיך ביי זיי" 16). און דוד זאָגט נאָך: „איך בין נישט גיזעסן ביי פאַלשע מענטשן און איך האָב פיינט די פאַרזאַמלונג פון די שלעכטע" 17). דעריבער דאַרף יעדער זאָרגן זיך ריין און לויטער צו האַלטן, אויסצומיידן די וועגן פון די שלעכטע, וואָס זענין פאַרזונקין אין די פאַרגענגליכע נישטיקייטן, און צו לענקין זיינע שריט צו ג-ט-ס הויפן און צו וואוינונגין פון זיין הערלעכקייט. ווי דוד פאַרענדיקט דעם אויבנדערמאָנטן מזמור: „איך וואַש אין אומשולד מיינע הענט און איך גיי אַרום דיין מזבח, אָ, ג-ט!

---

5) קהלת ב—ב. 6) אבות פ"ג משנה י"ג. 7) ישעי' כח—כב. 8) עבודה זרה י"ח ע"ב. 9) משלי י"ט—כ"ט.

10) עבודה זרא י"ח ע"ב. 11) משלי יג—כ. 12) משלי כד—כא. 13) כתובות יז. 14) משלי יד ז. 15) תהלים א—א. 16) עבודה זרה יח ע"ב. 17) תהלים כו—ה.

פאַרטרוקנט, ווערט גיזאָגט אויפ-ן מענטש, וואָס לאָזט זיך נישט באַגייגן מיט דעם, וואָס ער האָט, און ווייל אַריינכאַפּן אַלץ וואָס די אויגן זעען אין זיינע הענט. און צוליב דעם פאַרלירט מען נאָך טיילמאָל אויך דאָס וואָס מען האָט שוין פון לאַנג. און דער מענטש שטאַרבט גיך אָפּ און מוז אַלץ איבערלאָזן פאַר אַנדערע. דעמלט פליט אַרויף דאָס פייגעלע אין די לופטן — דאָס מיינט מען די נשמה און זי באַקלאָגט דעם גוף מיט קלאָג-ווערטער און זי שרייט און זי זאָגט: ווייל דו האָסט דיך ביים לעבן נישט באַגניגט מיט דעם, וואָס דו האָסט פאַרמאָגט און דו האָסט קיינמאָל נישט גיוואוסט, נון ביסטו איצט טויט און האָסט אַלץ גימוזט איבערלאָזן פאַר אַנדערע, און קיינער פון אונדז ביידע האָט נישט קיין שום נוצן פון אונדזער גאַנצער מי. וואָלט דען נישט פיל בעסער גיווען ווען דו וואָלסט מיט דיין פערעגגן גוטס גיטון מיט מענטשן, וואָלטן מיר דאָך איצט גיקומין מיט שמחה (אויף יענע וועלט) — דאָס איז דאָס רעטעניש און זיין באַשייד. און אַז דו וועסט מודה זיין, אַז עס איז טאַקע אַזוי וועל איך דיך נעמין צו מיר.

די פרוי האָט אויפגיהויבן אירע אויגן און באַטראַכט דעם מאַן, וואָס האָט צו איר גירעט, און זי האָט דערקענט, אַז דאָס איז איר מאַן, איז זי אים אַרויפגיפאַלען אויפן האַלדז און ביידע האָבן אַרויסגילאָזט אַ גרויס גיוויין, און זיי האָבען זיך זייער גיפרייט און זיי האָבען גימאַכט אַ גרויסע סעודה, און דער שיפס-קאַפּיטאַן איז פאַר שרעק און ציטערניש אַנידערגיפאַלען אויף די קני צו די פיס פונים חסיד און אים גיבעטען, אַז ער זאָל אים נישט טייטן. האָט דער חסיד גיזאָגט ווייל דו האָסט נישט גיצווינגען מיין ווייב צו טון מיט דיר אַן-עבירה וועל איך דיך לאָזן לעבן. אָבער ווייל דו האָסט דיר גינומען דאָס וואָס גיהער נישט צו דיר, וועל איך דיר צונעמין דאָס גאַנצע פאַרמעג, וואָס דו האָסט אויף דער שיף. איז דער שיפס-קאַפּיטאַן גיוואָרן אַ גרויסער אָרימאַן און אַוועק גיגאַנגין. און די פרוי איז איבערגיבליבן מיט איר מאַן אין עושר און כבוד, און זיי האָבען זיך איינעם דעם צווייטן דערציילט, וואָס עס האָט זיך מיט זיי פאַרלאָפן די גאַנצע צייט, וואָס זיי זענען גיווען צושיידט, זיי זענין אָבער גיווען באַטריבט צוליב זייערע קינדער, וואָרום זיי האָבן גיוואוסט אַז זיי זענין דערטרינקין גיוואָרן.

(סוף פון דער מעשה: נורא—זע נימ. 60)

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 059 a הודפס מתוך הארכיון היהודי עמוד 13 מתוך 20

קולטור און וויסנשאַפט

פון **אליעזר שינדלער**

ד"ר פ. י. קאַן ראַבינישער הומאָר
צווייטע אויפלאַגע, פראַנקפורט א. מ. 1930.

דאָס יידישע פאָלק איז אַן ערנסט פאָלק. זיינע הויפט-מידות זענין שטילקייט און צניעות. ווי דאָס איז ראוי פאַר אַן עם התורה, פאַר דעם „זָקֵן שֶׁבְּעַמִּים" אָבער צוגילייגט. פאַר מָרָה־שְׁחוֹרָה׳ט זענין מיר יידן קיינמאָל נישט גיוועזן. מיר האָבן זיך תמיד דערווייטערט פון עצבות און טרויער. דער דייטשער גילערנטער ד"ר ווינשע שרייבט אין זיין ווערק: „די פרווידע אין דען שריפטן דעס אַלטן בונדעס", אַז אין קיין שום שפּראַך גיפונין זיך נישט אַזוי פיל ווערטער פאַר „פרייד" ווי אין לשון קודש. אַז אונדזערע עלטערן האָבן דעם אייבערשטן גידינט מיט שמחה זעען מיר פון תהלים און אַנדערע ספרי-תנ"ך. „ישראל זאָל זיך פרייען מיט זיין באַשעפער, די קינדער ציונ׳ס זאָלן יובלען מיט זייער מלך". „דינט דעם אייבערשטן מיט שמחה". „די שכינה רוט נאָר דאָרט וואו עס הערשט רעליגיעזע פרייד, אָבער נישט אין דער סביבה פון טרויער" (ברכות ל"א). אונדזערע ימים טובים זענין גיוועזן טעג פון פרייד. „ושמחת בחגך" דו זאָלסט דיך פרייען אין דיין יום טוב, האָט אונדז די תורה גיבאָטן (דברים ט"ז). ווי גרויס איז גיוועזן די פרייד ביי שמחת בית השואבה, ביי די עולי-רגלים! אַ גראַנדיעזע פרייד האָט דעמלט אַרומגינומין גאַנץ ארץ ישראל, אומעטום אויף אַלע וועגן אויף אַלע דערפער און שטעט האָבן גיקלונגען די שירי-המעלות דער „שמחתי לי בית השם נלך". (ווי גרויס איז מיין שמחה בעת מען זאָגט צו מיר, לאָמיר גיין צום אייבערשטנס הויז). אַוודאי איז אינ׳ער שמחה גיוועזן אַן אַנדערע און דאַרף און כוז זיין אַן אַנדערע ווי זי פרייד ביי די אומות העולם. „ישראל דאַרף זיך נישט פרייען מיט אַ גויאישער פרייד" האָט דער נביא הושע גיזאָגט (ט׳, א׳). אונדזער פרייד טאָר זיך נישט נעמען פון קלות-דעת, אונזער פרייד טאָר נישט פאַרדרייט ווערן אין הוללות. מיר טאָרן נישט אַריינפאַלן אין דער מאָוסער „מהומה בתענוגים" (אין דער אויסגעלאַסענער צומישעניש פון די היינטיקע היידנישע תענוגים"). ווי עס רופט זי ד"ר נתן בירנבוים, אונדזער שמחה דאַרפן מיר שעפן פון דעם גרויסן מקור הבטחון, פונים מקור אהבה צום באַשעפער און זיין יצירה, פון יענער ריינער הויכער פרייד ווי זי ווערט גישילדערט אין תהלים און ביי ישעיהו בן אָמוץ.

אפילו אין די צייטן פון די ביטערסטע רדיפות און גזירות האָבן מיר צו אונדז נישט צוגילאָזט קיין מרה-שחורה און קיין יאוש. דער חסידישער טייל פון אונדזער פאָלק האָט תמיד גישטרעבט צו דערוועקן פרייד צווישן יידן. חסידים האָבן שטענדיק אונטערגישטראָכן, אַז שמחה איז איינע פון די יידישע גרונד-יסודות. די חסידישע ניגונים, רקודים, מעשיות און לעגענדעס טראָגן אַלע אויף זיך דעם חותם פון פרייד און חדוה, די שטרענגע בעלי-הלכה, די באַריכטע בעלי-תורה און רבנים פון דער מתנגדישער און אַשכנזישער וועלט זענין אויך נישט גיוועזן קיין עצבות מענטשן, אין זייער מחנה האָט אויך נישט שולט גיוועזן קיין מרה-שחורה און קיין טרויער. דער גרויסער אוצר פון די שיחות חולין זייערע, זאָגן עדות דערויף. סיי די ווערטער וואָס ווערן דערציילט צווישן פאָלק, סיי די, וואָס מיר גיפונין אין די פאַרשידענע גידרוקטע זאַמלונגין אויף לשון קודש און אַנדערע שפּראַכן — מיט אַ שיינער גיקליבענער זאַמלונג פון רבנישע שיחות חולין האָט אונדז מחנה גיוועזן ד"ר י. פ. קאַן, לייפּציג, אין זיין ווערק „ראַבינישער הומאָר". מיר הערן דאָ רייד פון די גרעסטע רבנים. מיר זעען דאָ פאַר אונדזער גייסטיק אויג אַן אמתע אסיפת חכמים, די גרעסטע גדולים פון מזרח און מערב, — ר׳ יחזקאל לאַנדוי פון פּראָג, ר׳ יונתן אייבעשיץ, ר׳ שלמה קלוגער פון בראָד, ר׳ יהושע אייזיק פון סלאָנים, ר׳ הלל ליכטנשטיין פון קאָלימיי, ר׳ יחזקאל קאַצנעלבאָגן און א׳ה׳ו׳ דעם ראש-בית-דין פון אַלטאָנע-האַמבורג וואַנדסבעק, ר׳ ישראל סאַלאַנטער און ר׳ יוסף תאומים דעם „פרי מגדים", ר׳ עקיבא אייגער און ר׳ יצחק אלחנן ספּעקטאָר. — אויף דייטש זענין פאַראַן פאַרשידענע זאַמלונגין פון יידישן הומאָר, ווי פּראָפעסאָר היינריך לעוועס אויסגאַבע מאָשקאָוויסקיס, און חיים בלאָכס „אָסט-יידישער הומאָר", נאָך צו אַזאַ חשובער גיקליבענער זאַמלונג ווי די פון ד"ר פ. י. קאַן האָבן מיר נאָך ביז איצט נישט זוכה גיווען. די שפּראַך פון קאַנ׳ס ווערק איז אַן איידעלע, אַ גיהויבינע, אַ גישליפינע, זי גיט אויסגיצייכנט איבער די שאַרפע רבנישע גידאַנקען און רמזים, וואָרט שפּילן און משלים. ד"ר פ. י. קאַן פאַרדינט אַן אמת׳ן יישר כח פאַר זיין אַרבעט. מיר וועלן זיך זייער פרייען ווען אַ סך יידישע מענטשן אין דייטשלאַנד וועלן דאָס דאָזיקע ווערק לייענען. מיר אין מזרח וואָלטן אויך גידאַרפט אַזאַ זאַמלונג פון רבנישן און בכלל יידישן הומאָר, פאַר אונדזער יינגן דור.

אין דעם נאָענטסטן נומער פון בית יעקב זשורנאַל וועלן מיר ברענגין פאַרשידענע ווערטלעך און משלים פון ד"ר פ. י. קאַנ׳ס זאַמלונג אין אַ יידישער איבערזעצונג.

הארכיון היהודי

ד"ר נייבויער יעקב. ביבל-וויסנשאַפטלעכע איבונגן, בערלין.

דאָס דאָזיקע ווערק איז לכתחילה אַן ענטפער דעם באַקאַנטן לייפּציקער שונא ישראל פריטש און דעם דייטשן טעאָלאָג קניטל. דאָס ספר איז אָבער נישט נאָר פאַר יידישע וויסנשאַפטלער און רבנים, לערער און בכלל יידן וואָס זיי קומט אויס צו פאַרטיידיקן דעם כבוד פון תנ"ך דאַרפן זיך אין דעם ווערק פאַרטיפן. באַגעגינין מיר דאָך איצטער שונאים פון תנ"ך נישט נאָר צווישן שונאי-ישראל נאָר אויך ליידער צווישן יידן, און אפילו צווישן קינדער פון פרומע עלטערן. ד"ר נייבויער וויזט אין זיין ווערק נאָך, אַז דער בלינדער האס צו תנ"ך און תלמוד נעמט זיך פון דער שנאה צו יידן און יידישקייט אָדער פון עם הארצות. ער וויזט דאָרט די מכלומרשטע גילערנטע און „ביבל קריטיקער" וואָסאַרע גראָבע יונגין און ווילדע פּראַים זיי זענין. הרב ד"ר יעקב יקותיאל נייבויער דער סעמינאַר-ראַבינער פון דער יידישער לערער בילדונג אַנשטאַלט אין ווירצבורג איז מפורסם אין דער יידישער רבנים וועלט אַלס גרויסער תלמיד חכם, און שטרענגער וויסנשאַפטלער. זיין ספּעציאַל גיביט איז תנ"ך-וויסנשאַפט און יידישע רעכטס-גישיכטע. זיינע אָפּהאַנדלונגין וועגן ביבליש-תלמודישע הלכות אישות (חתונה-רעכט) און בכלל וועגן יידישער חכמת-המשפטים האָבן גימאַכט אַ גרויסן רושם אין „די יידישע ליטעראַטור צייטונג" און אין די „מיטטיילונגין דער פאָרדער-אַזיאַטישן גיזעלשאַפט". בלעטער, וואָס זענין נישט צוגענגליך פאַר דעם ברייטערן יידישן עולם, און דאָס איז אַ גרויסער שאָד. הרב ד"ר יעקב יקותיאל נייבויער האָט פאַר זיינע תלמידים גילייענט רעפעראַטן וועגן דער שיינקייט פון תלמוד, די דאָזיקע אַרבעט זיינע וואָלט הרב ד"ר נייבויער גידאַרפט לאָזן דערשיינין אַלס גישלאָסן ווערק. די וועלט וויס וועגן דער שיינקייט פון תנ"ך. פיל יידישע און נישט-יידישע גילערנטע האָבן וועגן דעם גירעדט און גישריבן, אָבער וועגן דער שיינקייט פון תלמוד וויס די וועלט נאָך גאָר ווייניק! כל מה שאירע לישראל אירע

תלמוד, — אלצדינג וואָס האָט זיך גיטראָפן מיט דעם יידישן פאָלק, האָט זיך גיטראָפן מיט דער גמרא, די זעלבע רדיפות וואָס די יידן מוזן ליידן און האָבן גיליטן ליידט אויך און האָט גיליטן די גמרא. מ'האָט יידן פאַרברענט אויף שייטערהויפנס און דעם תלמוד פאַרברענט אויף שייטערהויפנס, יידן ווערן בסדר אַרומגירינגלט פון שנאה און בלבולים דאָס אייגענע מוז ליידן אונדזער הייליגע גמרא. אין יעדן לאַנד, אין יעדן דור, וואו עס הייבט זיך אָן אַן אַנטיסעמיטישע כוואַליע און מען נעמט יידן רודפן, נעמט מען אויך פאַרשפּרייטן שקרים וועגן תלמוד.

יידן און דער תלמוד האָבן דאָס אייגענע גורל.

אַ ווערק פון הרב ד"ר נייבויער וועגן דער שיינקייט, וועגן דעם תפארת פון תלמוד וואָלט גיוועזן אַ גרויסער קידוש השם ברבים.

נאָך עפּיס פון די שפּאַנישע אַנוסים

פאַרוואונדערט האָט זיך די יידישע וועלט ווען זי האָט גיהערט אז אין די פאַרוואָרפינע דערפער, דאָרט אין צפון-פּאָרטוגאַל לעבן טויזנטער מאַראַנין פאַמיליעס, איבערראַשט איז זי גיוואָרן ווען זי איז גיוואָר גיוואָרן פון קאַפּיטאַן באַסטאָס אַרביט, פון דער גרויסער מאַראַנישער אויפוואַכונג. נאָר אַ סך גרעסער וועט זיין דער רושם ווען ס'וועט זיך צווישן אַלע יידן אויף דער גאַנצער וועלט פאַרשפּרייטן די ידיעה אַז אויך אין שפּאַניע זענען נאָך פאַראַן מאַראַנין, גאַנצע אנוסים משפחות...

יאָ אין שפּאַניע אין דעם לאַנד פון פערדינאַנד און איזאַבעלאַ, אין טאָרקוועמאַדאָס לאַנד, אין דעם לאַנד פון די שייטערהויפנס אין דעם לאַנד וואו די אינקוויזיציע האָט דורות לאַנג גידושיט, גיפייניקט און גיבראָטן יידישע הערצער, יידישע נשמות, יאָ דאָרטן לעבן נאָך עד היום אנוסים, דאָרט פלאַקערט נאָך, דאָרט בליעט נאָך עד היום, נאָך העכער 400 יאָר, אַ יידישער נצוץ...

די ידיעה וואָס דאַרף און וועט אויפרודערן גאַנץ ישראל, פאַרדאַנקען מיר דעם יונגן שרייבער עזריאל קאַרלעבאַך. אין זיינע נסיעה-בריוו דערציילט ער אונדז וועגן די Juetas כועטאַס, די אייניקלעך פון יענע יידן וואָס מען האָט זיי מיט העכער פיערהונדערט יאָר צוריק [illegible]

פון די כועטאַס — אַזוי רופט מען די אנוסים אין שפּאַניע — גיפינט זיך אַ גרויסע צאָל אין דער שטאָט פּאַלמאַ אויף דער אינדזל מאַיאָרקע, דאָרט וואוינען זיי אָפּגיזונדערט פון די אַנדערע קאַטאָליקן אין אַ מין געטאָ... וועגן די כועטאַס אויף מאַיאָרקע האָבן מיר גיוואָר גיוואָרן נאָך מיט עטליכע יאָר צוריק פונים שפּאַנישן שרייבער איוואַנעז. אין זיין ראָמאַן „די מתים באַפעלן" דערציילט איוואַנעז: אַז די כועטאַס זענען אויסטערליש פאַנאַטישע קאַטאָליקן. און הגם זיי ווערן גירודפט פון זייערע קאַטוילישע שכנים ווילן זיי פאָרט גאָרנישט וויסן פון זייער יידישן שורש. נאָר איין פאַרשוין אין איוואַנעזנס ראָמאַן דער „כועטאַ קאַפּיטאַן" איז יאָ שטאָלץ אויף זיין יידישן אָפּשטאַם. ער לאַכט זיך בסדר פון די כועטאַס די פחדנים, פון די פאַנאַטישע מאַיאָרקעלייט און רעט פריי און אָפן וועגן דער גרויסקייט פונים יידישן פאָלק און וועגן זיין פיל טויזנטיאָריקן יחוס... דער פרייגייסט איוואַנעז האָט נישט גיקענט אינגאַנצן משיג זיין די גרויסע כועטאַ טראַגעדיע, ער איז נאָר אויסן זיך אָנצונעמען פאַר די גירודפטע און באַעוולה-טע כועטאַס, ווייטער אינטערעסירט אים נישט זייער גורל, און דערפאַר זענען איוואַנעז'ס ידיעות וועגן די כועטאַס שוואַכע, מטושטשע, פאַרנעפּלטע...

אַ לעבעדיקע בשורה ברענגט אונדז עזריאל קאַרלעבאַך, זיין שילדערונג פון דעם כועטאַ גהעטאָ פאַרכאַפּט, נעמט ביי דער נשמה... קאַרלעבאַך איז אָנגיקומען קיין פּאַלמאַ בין כסא לעשׂר, צווישן ראש השנה יום כפור תרצ"א. ער דרייט זיך אַרום אין די ענגע געסלעך, נאָענט אַרום דעם גרויסן קלויסטער. די גיוועלבלעך אַרום זענען פול מיט צלמים קליינע און גרויסע. קיין פּאַלמאַ קומען אַ סך פרעמדע, אַ סך פּראָצעסיעס ווערן דאָרט אָפּגיהאַלטן איז זיך, דער עולם דאָרט מפרנס פון דעם צלמים האַנדל... אויף אַזאַ גיוועלבל זעט קאַרלעבאַך אָנגישריבן דעם נאָמען מאָרענאַ (מורינו), איז ער זיך משער, אַז דער אַלטער זילבערשמיד, וואָס קלאַפּט אויס די צלמים מיט זיין העמערל און וואָס סטאַרעט זיך די סחורה צו פאַרקויפן, מוז זיין אַ כועטאַ אַ מאַראַניש אייניקל... קאַרלעבאַך פאַרפירט מיט דעם זקן אַ שמועס. דער זקן וויל דעם פרעמדן פאַרקויפן אַ צלם צום אָנדענק... ער רעט אים צו, ער ווייזט אים בסדר אַלץ גרעסערע צלמים... און קאַרלעבאַך זאָגט פלוצים צו דעם אַלטיטשקין, איך וויל אַ רינגל ביי דיר קויפן. זילבערשמיד מאָרענאַ, אַ רינגל, נאָר דו מוזט מיר דערויף אויסקריצן דאָס וואָרט אדוישעם... דער אַלטער כועטאַ בלייבט שטיין אַ צומישטער... צי איז נישט דער פרעמדער דייטש אַ שפּיאָן אַן אַנאַכקוקער פון דער קירך?... צי קומט ער נישט, נאָענט פאַר דעם גרויסן יום-הדין, שפּיאָנירן צווישן די כועטאַס? און דער כועטאַ מאַכט זיך כלא ידע, ער ווייס נישט וואָס דאָס וואָרט באַטייט. וואָס ער זאָל אויסקריצן אויף דעם רינגל. דאָס וואָרט אַדוישעם.. קאַרלעבאַך נעמט אַפּויר פון זיין בוזים דעם נייעם העפט „הלפיד", וואָס באַסטאָ זיט אַרויס פאַר די פּאָרטוגעזישע מאַראַנין, ער ווייזט דאָס דעם אַלטן כועטאַ, דער אַלטער האָט שוין אַ ביסל מער צוטרוי. אין ערב יום-כפור... פאַרנאַכט... נאָענט צו דער צייט פון כל-נדרי האָט קאַרלעבאַך אויסגיפירט, דעם אַלטן בייגיקומען... און אָט וואָס ער דערציילט:

די פענצטער זענען פאַרהאָנגען, די טירן פאַרשלאָסן, אין צערדינים טאָפּ ברענט אַ לעכט... אַן אַלטע זקנה האָט זיך אויפגיהויבן און מיט איר דורות פון קלויסטער-יידן, ימי-ן פון צער, בערג פון רדיפות און נויט פון נגישות און דערשטיקטע יסורים, דורות פון יידן, וואָס זענען פאַרבייגיגאַנגען שייטערהויפנס און קלויסטערס וועלטן פון שקר און עינויים קשים, הערצער, וואָס מ'האָט אויף זיי אַרומגיטרעטן בי. דער לעצטער ניצוץ איז אין זיי פאַרלאָשן גיוואָרן...

און פאָרט איז גיבליבן אַ פייערל וואָס קען זיך נאָך צופלאַקערן... ווי מען וואָלט פון אַ בערגל אַש אָפּגישאַרט אַ פונק, און וואָס הייבט אָן צו טליען, פאַמעלעך זיך צו צינדן... און דער אַלטער כועטאַ האָט זיך אויפגיהערט צו ראַנגלען... „גראַנדע דעאוס דע איזראַעל" גרויסער ג—ט פון ישראל, אדוישם מלא מל הארץ כבודו... הייבט ער אָן...

צי זענען נאָך דאָ אַ סך זקנים אַזוינע צווישן די כועטאַס אויף דער אינדזל מאַיאָרקע? אָדער צי איז ער דער לעצטער און דער איינציקער וואָס האָט אויפגיהיט זיין פאַרבאָרגן יידישקייט? אָדער צי זענען אויף דער אינדזל מאַיאָרקע און אין גאַנץ שפּאַניע און צווישן די שפּאַנישע עמיגראַנטן אין אַרגענטינע און אומעטום אין די אַמעריקאַנישע לענדער וואו ס'וואוינען שפּאַניער און פּאָרטוגעזן — נאָך פאַראַן הונדערטער אָדער צו גאָר טויזנטער וואָס דינען באַהאַלטענערהייט דעם „גראַנדע דעאוס דע איזראַעל" דעם גרויסן ג—ט פון ישראל... מיר האָפן צו השי"ת אז באַסטאָס השפּעה וועט אויך דערגרייכן די שפּאַנישע אנוסים, איצט קומען זיך שוין צונויף טויזנטער מאַראַנין אין פּאָרטוגאַל, שבת און יום-טוב אין די בתי-מדרשים און זיי זאָגן ווייטער די ברכה צוזאַמען מיט אַלע מיליאָנען יידן אויף דער גאַנצער וועלט: „וחיי עולם נטע בתוכנו", „און אייביק לעבן האָסטו איינגיפלאַנצט צווישן אונדז".

און דער כח פון דער יידישער אייביקייט וועט ווידער צוריקפירן די שפּאַנישע אנוסים און אַלע אונדזערע פאַרשטויסענע צוריק אַהיים צו דער כנסת ישראל!...

תשרי תרצ"א

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 059 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

פעדער-שפריצן

די יידישע פרוי פאר דער ליסטע 18

דאס שמערצלעכסטע פאר יעדן רעליגיעזן ייד איז תמיד געוועזן, די טענה פון די פרייע: אמת, ביים מענער-עולם האט איר נאך א שטיקל השפעה אבער אייערע פרויען און טעכטער זענען מיט אונדז...

מען מוז מודה זיין, אז א שטיק אמת איז דערין געווען. כל-זמן „בית-יעקב" און „בנות" איז נישט געווען קיין לעבעדיקער פאקטאר אין דער יידישער גאס, האבן די פארשידינע מינים כפירה-פארטייען, גיהאט דעם שטארקסטן איינפלוס אויפן הייבלעכן גישלעכט, און הגם דאס האט ווייגיטוען, גאר שטארק וויי-גיטון איז דאך נישט געווען קיין עצה אנטקייגן זיך צו שטעלן.

איצט איז עס ברוך-השם גאר אנדעריש. שוין איז א פאקט אין לעבן, א ארגאניזירטע פרויען-באוועגונג מיט אגודיסטיש באוואוסטזיין. נישטא מער דער גלויבן אין די פרייע באגליקערין מאסן פון די בנות-ישראל קענען זיך שוין גאר גוט אויף די הינטער-כוונות פון די וויס-בלויע און רויטע הורא-שרייער און דעריבער איז די השפעה פון זייער טאראראם נישט קיין שרעקעוודיקער.

איצט האלט עס אבער דערביי, דאס אונדזערע שוועסטער דארפן עפנטלעך באווייזן זייער גיטריישאפט צום אגודה-ציל. די בנות-חברות קאנען מיט זייער אינטענסיווער ארבעט פאר „אכצענטל" ווערן א וויכטיקער פאקטאר איבעם קאמף פארן נצחון פון אגודה-אידעאל. דאס קאן זיין א מאראלישע סאטיספאקציע פאר דער לידנדער און גירודפטער ארטאדאקסישער מאסע. די מיטווירקונג פון דער באוואוסטזיניקער יידישער טאכטער אין היינטיקן וואל-קאמף, וועט איר פארשאפן א שיינעם נאמען אין מארטירער-קאמף, וואס דער ארטאדאקסישער כלל פירט איצט, בכדי איינמאל פאר אלע מאל א סוף צו מאכן צו דער העגעמאניע פון די פרייעדענקערישע גרינגבוים-ס אין יידישן לעבן. קאן און דארף די יידישע טאכטער, די רעליגיעז-באוואוסטזיניקע מיטהעלפן און מיר זענען זיכער אז זי וועט דאס טון.

דער כבוד און דער אידעאל פון דער גאנצער ארטאדאקסיע מוז גישיצט און פארטיידיקט ווערן און פון צו זיין אקטיוו אין דער דאזיקער היילינער היסטארישער עובדא, וועלן זיך אונדזערע פרויען זיכער נישט באפרייען!

ד. ב—ץ

צו די וואס האבן פארשוויגן...

מיר האבן דעם פאריקן חודש פונאנדערגישיקט בקשה-בריוו צו פיל צענטליקער מענטשן, צו עסקנים, עסקנות לערערנס שול-פארוואלטונגען א. ד. גל. אז זי זאלן זיך פאראינטערעסיר מיטן גורל פון דער בית-יעקב-ליטעראטור. מיר האבן גיבעטן (נישט איינמאל...) צו העלפן אונדז מיר האבן פארלאנגט, אליין אבאנירן, שאפן אבאנענטן ביי אנדערע און צו אונדזער באדויערן האבן א סך פארשוויגן אונדזערע בריוו...

קיין צוואנג-מיטלען האבן מיר נישט. נייטן אונדזער רוף צו דערפילן, קענען מיר נישט. עס איז נאר אפהענגיג אין גוטן ווילן פון די דאזיקע מענטשן, וואס אונדזער אידעאל איז זיי נאנט צום הארצן און ווען די לעצטע, וואס וואלטן באמת גיקאנט אונדז קומען צו הילף מאכן זיך נישט וויסן, אפילו נאך אפאר מאל דערמאנען, בלייבט אונדז נישט מער איבער, ווי צו באדויערן. מיר האבן זיכער גימיינט, אז נאכדעם ווי מיר האבן זיבן יאר צייט אונדזער ארבעט גיפירט מיט אזא מסירת-הנפש, וועט דאס גיפונען אן-אפקלאנג, און ביי די וואס זייערע נעמען זענען אונדז באקאנט האבן מיר גארנישט גיצווייפלט אז זיי וועלן זיך אפרופן...

אנדערע אויף אונדזער ארט, וואלטן זיכער שוין ענטוישט געווארן. זיי וואלטן גיזאגט: „דער" און „זי" האבן גארנישט גיענטפערט, א ווארט נישט, פ א ר ש וו י ג ן א י נ ג א נ צ ן! דארף מען הייסט עס טראכטן, אז די זאך איז נישט מער קיין וויכטיקע?! יא, אנדערע וואלטן מיט יאוש און מיט פארביטערונג פארביסן די ליפן און רעזיגנירט...

אז נאך 4 מאל שרייבן צו אזאלכע, וואס האבן גיפלעגט שאפן און קאנען שאפן אבאנענטן, האבן א טייל פון זיי קוים גישיקט זייערע 2 גילדן פאר א קווארטל (דיזעלבע פלעגן אחוץ דעם אליין זיין יעדלעכע אבאנענטן), וואס הייסט דאס? גרינגשעצונג. אומדאנקבארקייט אדער ווייניק באוואוסטזיניק פאר דער זאך? מיר האבן נישט דערפאר קיין נאמען ווי דאס אנצורופן!

איינס איז זיכער: מ י ר וועלן נישט אויפגעבן אונדזער ארבעט, חלילה! ס-קומט אונדז אפילו דאס נישט אויפ-ן גידאנק! מסתמא איז אונדז באשערט צו ארבעטן „מתוך הדחק" דערפאר איז אונדז די ארבעט נאך טייערער, נאך וויכטיקער. שטארקן מיר זיך אליין, גיבן אונדז די מאטעריעלע לײדן נאך מער גייסטיקע באפרידיקונג, מיר העלן אפילו פון ארויסגעבן דעם זשורנאל יעדע צוויי וואכן נישט אפטרעטן! דער אידעאל איז תמיד געווען אונדזער איינציקער מקור פון וואניט מיר האבן גישעפט התחזקות, מוט און אויסדויער, וועלן מיר דעם אידעאליזם מוזן פארטאפלין, פילפאך פארטאפלין.

און זאלן וויסן די אלע וואס פארשטייבן אונדזערע בקשות, אז אונדזער ארבעט וועט ווייטער גיין אין דעם זעלבן און זיכער, נאך מיט א שטארקערן טעמפא. ביי אונדז איז יעדער נומער דער ערשטער... די זעלבע ענערגיע און אויפאפפערונג, וואס מיר האבן גיהאט פאר זיבן יאר צוריק האבן מיר נאך היינט און אפשר נאך אין א שטארקערע מאס און בע"ה וועלן מיר קומען צום ציל!

אונדזערע פריינט זאלן אבער פארט זיך פארטראכטן צי עס איז א יושר אינגאנצן צו שווייגן...

א. ז—ד

וויכטיקע און נוצלעכע ביכער פאר שולן, ארגאניזאציעס, בתיה-פארבאנדן, ביבלאטעקן און פריוואטע לייענער!

בית-יעקב-זשורנאל

קאמפלעטן 25 נומערן גיבונדן 600 זייטן (פון פארשידינע יארגענג) פרייז 8.80 זל. מיט פארטא. א באגרעניצטע צאל.

קינדער-גארטן

פולער קאמפלעט גיבונדן פון יאר תר"ץ 200 זייטן. א באגרעניצטע צאל. פרייז 3.30 זלאט. מיט פארטא.

פארשידינע נומערן בית-יעקב-זשורנאל און קינדער-גארטן

15 עקז. ב"י און 9 עקז. ק"ג. במשך א חודש צייט 5,70 זל. מיט פארטא!

יהדות פון י. נ. קאמיעניץ

לערן-בוך מיט פארשידינע אינטערעסאנטע ערקלערונגען ווענגן הלכות שבת און אלע דינים פון שבת —אין צוויי טיילן.— —יעדער טייל נאר 1.50 זל. גיבונדן!—

יידישקייט פון י. נ. קאמיעניץ

העכסט נוצלעך לערן- און לייענבוך פאר קינדער. ערשטער טייל 1.50 זל. צווייטער טייל 2.50 זל.

טאשן-ביבלאטעק

מגלת רות און פרקי אבות (אין יידיש)

* ביידע אויסגאבן 1.50 זל.

חמשה-עשר באב—דער יום-טוב פון בנות-ישראל

פון ל. שיף. פרייז 50 גר.

קינדער ביבלאטעק

3 ביכלעך „קינדער פארשטעלונגען". פרייז 1.60 ז[illegible]

נעמי און רות

(אינטערעסאנטע באשרייבונג) פון י. נ. קאמיעניץ פרייז 75 גר.

רבי יהודא הלוי און אבן עזרא

(מאנאגראפיע) פרייז 40 גר.

די ארגאניזירונג פון בנות אגודת ישראל

(פראגראמאטישע בראשור) פרייז 1 זל.

אלע אונדזערע אויסגאבן ווערן גישיקט נאר געגן פריערדיקע געלט. באשטעלונגען אן געלט אויף די אויסגירעכנטע ביכער ווערן נישט גינומען אין אכט און עס ווערט גארנישט גיענטפערט אויף זיי.

ביים באשטעלן ביכער פאר א סומע פון 10 זל. (נישט גימיינט די קאמפלעטן ב"י און ק"ג). ווערט ארויפגיגעבן 20 פראצ. ראבאט ד. ה. מען דארף נאר שיקן 8 גילדן!

געלט-שיקן P.K.O. 67.795

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 059 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

עמוד 16 מתוך 20

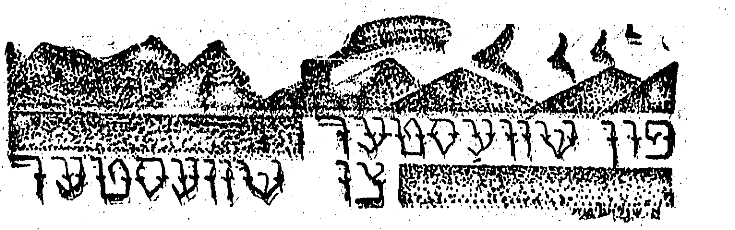

ווער איז מיט אונדז?

די ת"ח אקציע איז דער באראמעטער פון אונדזער מענטשן-מאטעריאל. מיר דארפן וויסן ווער ס-איז מיט אונדז און אויף וועמען מיר קאָנען זיך שטיצן. די צאָל תרומת-חברות, וואָס מיר גיבן אויס ווייזט אונדז קלאָר די מאכט פון אונדזערע כחות און דעריבער טאָרן מיר זיך נישט באגרעניצן מיט אוועקגעבן א תרומת-חברה בלויז אפיציעל דעקלארירטע חברות. מיר ווערן גיוואָר גייענדיק איבער די יידישע שטובן מיט תרומת-חברות, ווער עס זענען אונדזערע אָנהענגער און געגנער און דאָס איז אונדז אויף א גאנץ יאָר ארויס נייטיק צו וויסן. ביי יעדער אקציע וואָס וועט אונדז אויסקומען צו פירן, וועלן מיר האָבן א רעגיסטראציע וואו מיר קענען גיין און ווער ס-וועט אונדז שטיצן. די אקציע איז אויך נישט קיין שווערע, מען דארף נאָר האָבן ענערגישע זאמלערס און טיכטיקע מוטיקע מיידלעך דערצו זיך נישט שרעקן פאר א אָפזאָג און נישט נתפעל ווערן פאר וועלכע ס-איז פראגע אדער פאָרווירף.

עס איז זיכער אז אין יעדן אָרט גיפונען זיך גיטרייע באוואוסטזיניקע חברות, וואָס פארשטיין די חיכטיקייט פון דער דאָזיקער אקציע און זיי וועלן זיכער זיך שטעלן צו דיגסט בלב ונפש און דער ערפאָלג פון דער ת"ח אקציע וועט זיין א כבוד פאר אונדזער בנות-באוועגונג.

רחל בת טובים

באריכט

פון דער קראָקעווער „בנות" זומער קאָלאָניע אין ראבקע.

א דאנק אונדזערע אגגישרענגטע כחות איז דאָס אוועקזטעלן די זומער-קאָלאָניע דאָס פאָריקע יאָר נאָכמער גילונגין ווי אין די פריערדיקע 3 יאָר. די קאָסטן זענען אפילו גיווען גרויסע, אָבער א דאנק דער מי פון אונדזערע חברות איז דאָך די גראנדיעזע אונטערנעמונג דורכגיפירט גיוואָרן מיט ערפאָלג.

אין א שיינע געגנט אין ראבקע אויפן פאנייץ האָבן מיר גיהאט 9 שיינע לופטיקע שטובן, א חוץ א גרויסע פארגלאזטע וועראנדע 2 באזונדערע קוכן אויף מילכיק און פליישי. ארום און ארום א גרויסע פאלאנע און פון אלע זייטן הויכע ווערזשבעס און סאָסנעס און גיבירג-וואסער צום באָדן.

במשך דער צייט פון ה' תמוז — ח' אלול, זענען גיווען 90 חברות אין 3 גרופן גיטיילט. צום אינטימן פריינטלעכן צוזאמיגלעבן האָט א סך צוגיהאָלפן, די פונקטהאפטע אָרדנונג, וואָס איז גיווען איינגיפירט. אלע האָבן זיך אויך צוגיפאסט צום פאלגעגדן פראגראם:

6 אין דער פרי איז מען אופגישטאנין, ברכת השחר און טרינקין טיי מיט מילך ביז א פערטל 7, גימנאסטיק אויף דער באקוועמער פאלאנע ביז דרייפערטל 7, אָידנונג אין די שטובן, וואשן אָנטון ביז האלב 8. גידאווענט אלע צוזאמין אונטער אויפזיכט ביז 8, ערשט פרישטיק ביז האלב 9. ספאָרט-שפיל ביז 10. צווייט פרישטיק האלב 11. גילעגן אין וואלד, לייענין, זינגין, האנד-ארבייט ביז 12, שפאצירן, באוועגונג ביז האלב איינס. דער נאָך מיטיק, נאָכן עסן זענין אלע גיזעסן ביים טיש רואיק 15 מינוט. ביז האלב 4 גירוט. אין א שיינים טאָג זיך גיבאָדן און אויך ערלעדיקט קאָרעספאָנדענץ. דערנאָך איז נאָך גיוועזן: שיחות חברות, פאָרלעזונגען, גיזעלשאפט-שפיל, שפאציר, ערלעדיקן אייגינע ענינים, נאכטמאל און פארן שלאָפן אן אלגעמיינער שפאציר מיט גיזאנג און 9 א זייגער זענין אלע שוין גישלאָפן.

באזונדער פייערלעך איז אדורך דער שבת-דיקער טאָג. די הייליקע פייערלעכקייט איז גאָר נישט צו באשרייבן. עס זענין גיווען אויסערגיוויינלעכע באגייסטערטע מאָמענטן ווי, קבלת שבת צוזאמין, קידוש, וואשן, דאָס טישן, זמירות און בענטשן, אלץ צוזאמין א עונג רוחני. דער שבת-דיקער טיש איז גיווען גאָר אימפאָזאנט. פארטאָג פון דער סדרה און ווידער זמירות ביינאָג איז אויך נאָך גילערנט גיוואָרן „פרק". א שיין מנחה-דאווגין און צום סוף ערשט א היימיש אידיליש שלש-סעודות ביז אין דער שפעטער נאכט. עס איז גיווען א אמת-ער שבת ווי ג—ט האָט גיבאָטן.

מיר האָבן אויך גיהאט פארשידינע באזוכן ווי פון דר. קאָן, דר. דייטשלענדער, פרוי שעניירער מרל. לאנדסבערג א. א. אלע זענין ענטציקט גיווען פון דער קאָלאָניע.

אלע אנטיילנעמער האָבן זיך גוט ערהאלט בחומר וברוח. די חברות האָבן צוגינומין צו 3—5 קילאָ און גאָר באזונדער האָט דער בנות-אידעאל זיך טיף איינגיפלאנצט אין די הערצער פון אונדזערע דכ־ית.

א בנות-אגודיסטקע

אונדזער פינף יאריקער יובילעאום

ווי ס-איז גיווען גימאָלדן אין פריערדיקן נומער זאָל סוף הייניקן ווינטער גיפייערט ווערן דער פינף-יאָריקער יובילעאום, זינט ס-איז פאָרגיקומין די ערשטע גרינדונגס-קאָנפערענץ פון די „בנות". ביוויס זענין היינט פאראן א גאנץ סך וואָס גידענקין שוין נישט די דאָזיקע קאָנפערענץ. א סך פון אונדזערע חברות זענין זיכער ערשט שפעטער ארייינגיטרעטן אין אונדזער אָרגאניזאציע, ווער ס-גידענקט אָבער יאָ יענים מאָמענט ווייס וואָסערע היסטארישע שעה דאָס איז גיווען. ווי האָלטן מיר, יידישע רעליגיעזע מיידלעך אויסגיזעען אָן א אייגינע היים ווי עס איז די בנות-היים? ווי וואָלט אייסגיזען אונדזער יידיש-באוואוסטזיין? פון וואנין וואָלטן מיר גינומין גליק און גייסטיק פארגיניגן? און זאָלן מיר זיך פארעכינין, וויפיל יידישע טעכטער עס וואָלטן ארייינגיפאלן אין דער נעץ פון די פארשידינע פאראייגין, וואָס געבן נאָרנישט.

א חוץ פוסטע פראזן און ליידיקייט ביז גאָר!

נו, איז-זשע טאקע דער דאָזיקער טאָג א היסטאָרישער, א גרויסער גישיכטלעכער טאָג פאר אונדז אלעמין. דער פינף-יאָריקער יובילעאום, וועט דעריבער זיין א גרויסער יום-טוב פאר אונדז, און וועט גיוויס אין יעדן אָרט גיפייערט ווערן מיט גרויס פרייד. עס איז אָבער אונדזער חוב צו זעען אז צו דעם דאָזיקן יום-טוב זאָלן מיר קומין מיט א גרויסער מתנה!

רבקה גרינגאָלד

צו אלע אפטיילונגען און חברות פון בנות אג"י אין פוילן

עס איז אפילו אונדזער פרינציפ, אונדזער אָרגאניזאציע אלס רעליגיעז-קולטורעלע, נישט צו פארנעמין מיט פאָליטישער ארבייט. מיר מוזן אָבער אין יעצטיקן מאָמענט ביי די וואלן צום סיים און סענאט פון דעמדאָזיקן פרינציפ אָפנייגן, ווייל עס איז יעצט מצד גרינבוים-ן און זיין קאָמפאניע ארויסגירופן גיוואָרן א פארניכטונגס-קאמף קייגן דער גאנצער אָרטאָדאָקסיע, כדי צו קענין דערנאָך אָן שטערונג באקעמפן דאָס רעליגיעזע לעבן בכלל.

דער יעצטיקער וואל-קאמף איז דעריבער פון אלע גדולי ישראל אָנערקענט גיוואָרן אלס א מלחמת-מצוה, אין וועלכע עס דארפן אנטייל נעמין אלע רעליגיעזע מענער און פרויען, וועלכע ווילן דערהאלטן דעם קיום פון אָרגאניזירטן רעליגיעזן יידנטום און זיינע אינסטיטוציעס.

דען מען מוז זיך אָפגעבן א דין-וחשבון, אז אין דעם וואָס די אָרטאָדאָקסיע זאָל האָבן איר גיהעריקע פארטרעטונג אין די העכסטע פאָליטישע אינסטאנצן פון לאנד, איז אין א גרויסער מאָס אָפהענגיק דאָס יידישע רעליגיעזע לעבן סיי אין קהלות-וועזן און סיי אין דער ערציאונג.

און דעריבער רופן מיר אייך ל. עסקנות און חברות פון בנות-אגודת-ישראל צו שטעלן זיך אלע ווי איין מענטש אלס הילפס-אוואנגארד אין דעם יעצטיקן וואל-קאמף און מיטווירקן אין די פרויען-קרייזן צום נצחון פון דער ליסטע, פון יידישן נאציאנאל-ווירטשאפטלעכן בלאָק

№ 18

אויף וועלכע עס גיפונין זיך די שענצטע און בעסטע עסקנים און פארטיידיקער פון דער אָרטאָדאָקסיע. אלזאָ חברות צו דער ארבייט פארן אויפהייבן די פאָן פון אגודת-ישראל און פון דעם גאנצן רעליגיעזן יידנטום!

לאדזש, חשון תרצ"א

צענטראלע
פון בנות אגודת ישראל
אין פוילן

*

נחום אבלים

מיר גיבן איבער דעם טיפסטן אויסדרוק פון הארציקסטע מיטגיפילן דער חשובער און איידעלע פרעזידענטן פונים בית-יעקב-פרויען-קאָמיטעט.

פרוי **יהודית גריפפל**

צו די שלשים פון איר אומפארגעסלעכן מאַן דעם חשובן קהלה-ראטמאן און מיטגליד פונים אגודה ועה"פ דער בעקאנטער נדבן

הר' **אייזיק חיים גריפפעל** ע"ה

זאָל זי זיין צווישן די גיטרייסטע פון פאָלק ישראל און גיפונין איר נחמה אין דער גיטרייער ארבייט פארן בית-יעקב אידעאל.

סטאניסלאוו

בית-יעקב-קאָמיטעט
בנות אגודת ישראל

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 059 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

פון חודש צו חודש

* די נייע אָרטאָדאָקסישע אָרטאָגראפיע האָט געפונען א טיפן און ברייטן אָפּקלאַנג אין דער אָרטאָדאָקסישער ליטעראַרישער וועלט. כּמעט די חשובסטע און טעטיקסטע שרייבער אין אונדזער משפחה שרייבן שוין אַלע מיט דעם נייעם טראַדיציאָנעלן און פּראַקטישן אויסלייג. ביכער און שריפטן וואָס וועלן געדרוקט ווערן פאַר „בית יעקב" וועלן איבערהויפּט שוין נישט אַנדערש זיין ווי מיטן נייעם אויסלייג, ווייל אין אַלע בית-יעקב-שולן איז דער אויסלייג א געשענער פאַקט. מיר באַקומען אויך פיל בריוו פון לערערנס, וואָס ווייזן אָן אויף די גרויסע מעלות וואָס עס האָט דער נייער אויסלייג ביים אויסלערנען יידיש שרייבן און לייענען. אַז מ׳גיט דעם קינד די הויפּט-כללים פון נייעם אויסלייג און מ׳ווייזט אויך אָן, אַז דער עיקר-יסוד איז, אַז מען שרייבט ווי מען רעדט, אָריענטירט זיך דאָס קינד גאַנץ לייכט. אין „טאָגבלאַט" פון פרייטיק פ׳ לך איז געווען געדרוקט א גרויסער מאמר פון דר. שלמה בירנבוים וועגן דעמזעלבן ענין א. נ. „טראַדיציע אַקעגן טראַדיציע" דער מאמר האָט געמאַכט אַ גרויסן רושם. דערדאָזיקער מאמר האָט בערך דעם זעלבן תּמצית, וואָס דער מאמר אין אונדזער היינטיקן נומער „פאַרוואָס א נייער אויסלייג" עס איז צו דערוואַרטן אַז בקרוב וועט טאַקע אויך דער „טאָגבלאַט" אָנהייבן דרוקן זיך מיטן נייעם אויסלייג און דאָס איינציקע צענטראַלע אָרטאָדאָקסישע בלאַט וועט זיכער דערמיט פיל מיטווירקן צו שטאַרקן די טראַדיציע אין יידישן לשון.

* זונטיק דעם 16 און זונטיק דעם 23 נאָוועמבער קומען פאָר די וואַלן צום סיים און סענאַט. די אגודה גייט פאַראייניקט אין א בלאָק מיט אַלע ווירטשאַפטלעכע אָרגאַניזאַציעס און רעליגיעזע גרופּירונגען און האָט דעם נומער 18. אַלס דער ליסטע-פירער פיגורירט דער באַרימטער פירער פון דער אגודה, פּרעזידענט פון דעם אַלוועלטליכען אגודה פ׳ צ. ר. הרב אהרן לעווין שליט״א (ריישער רב). עס איז צו האָפן אַז אַלע בנות-אָרגאַניזאַציעס וועלן ענערגיש מיטאַרבעטן פאַרן נצחון פון די ליסטע 18.

* אָנהייב היינטיקן חודש האָט זיך אין וויען געעפנט דער נייער בית-יעקב-סעמינאַר. דער סעמינאַר געפינט זיך אין דער דר. קריגער-היים (זע ב״י נומער 57).

* דאָ נישט לאַנג איז אין לאָדזשער „בית-יעקב" פאָרגעקומען א רעפעראַט פון באַקאַנטן געלערנטן הרב שמחה טרייסטמאַן. דער רעפעראַט איז געווען אויף דער טעמא „עסטעטיק ביי יידן און אין יידישקייט". א אריינפיר רעדע האָט געהאַלטן דיר. י. ג. קאַמיענעץ און אַ שלוס-רעדע האָט געהאַלטן רעד. פרידנזאָן. די רעדע פון הרב טרייסטמאַן האָט זייער שטאַרק אויסגענומען ביי דער לערערשאַפט און קינדער.

* דער בתיה-אַמט ביים צ. ס. האָט שוין אָנגעהויבן זיין טעטיקייט און ס׳איז אַרויסגעשיקט געוואָרן דער ערשטער צירקולאַר וועגן דער אַרבּיט פון די בתיה-פאַרבאַנדן סוף היינטיקן חודש ווערט שוין אויסגעשיקט דאָס חנוכה-פּראָגראַם פאַר די בתיה-פאַרבאַנדן. דער בתיה-אַמט וועט נאָר דערהאַלטן א פאַרבינדונג מיט די פאַרבאַנדן, וואָס וועלן זיין אָנגעשלאָסן אין בתיה-אַמט און אויסקויפן די חברות-לעגיטימאַציעס פאַר די בתיסטקעס.

* דער בית-יעקב לערערן פאַרבאַנד האָט שוין אָנגעהויבן זיין אַרבּיט. עס זענען צוגעשיקט געוואָרן צו אַלע לערערנס א ספּעציעלער צירקולאַר פון דער לייטונג, צוזאַמען מיטן פּראָטאָקאָל און דעם סטאַטוט, און אויך א דעקלעראַציע אונטערצושרייבן. אַלע לערערנס דאַרפן אין זייער אייגענעם אינטערעס באַלד אַריינשיקן זייער אַדרעס צו דער פאַרוויצערין פונים פאַרבאַנד פרל.

סימאַ קלוגער •

די אַדרעס איז:

S. Kliger Łódź Aleksandryjska 13

* דעם היינטיקן חודש ווערט אַלט 60 יאָר, דער באַקאַנטער גרינדער און ערשטער פּרעזידענט פון דער אַלוועלטלעכער אגודה-אָרגאַניזאַציע רבי יעקב ראָזנהיים. אונדזער רעדאַקציע האָט אַרויסגעשיקט א האַרציקסטע באַגריסונג און גאַנץ באַזונדער וועלן מיר אין קומענדיקן נומער ברענגען א גרעסערן מאמר וועגן דערדאָזיקער חשובער פּערזענלעכקייט. ביי דער געלעגנהייט וועלן מיר אויך ברענגען א מאָנאָגראַפיע פון דער מוטער פון ר׳ יעקב ראָזנהיים, שרה ראָזנהיים. די דאָזיקע מאָנאָגראַפיע האָבן מיר נאָך מיט א צייט צוריק באַקומען פון דער פרוי טובא ווערטהיים פון פראַנקפורט.

* דעם פאַרגאַנגענעם חוהמ״ט איז דער חשובער מיטגליד פון טענער-ראַט ביי דער בנות-צענטראַלע ה׳ דוד צבי זילבערשטיין, אַרויסגעטרעטן אויף א פרויען-פאַרזאַמלונג מיט אַ רעפעראַט אין בעלכאַטאָוו. דער רעפעראַט איז אַראָפּ מיט אַ אויסערגעוויינלעכן ערפאָלג.

* פרוי שענירער האָט לעצטנס באַזוכט אַ ריי שטעט און געגרינדעט בית-יעקב-שולן און בנות-אָרגאַניזאַציעס. פרוי שענירער איז אומעטום אויפגענומען געוואָרן מיט גרויס באַגייסטערונג און אירע עפנטלעכע אַרויסטרעטונגען האָבן געהאַט גאָר א גרויסן ערפאָלג.

* דער צ. ס. האָט פונאַנדערגעשיקט צו אַלע בנות גרופּן דעם אַרבּיט-פּלאַן אויפן חודש חשון. אויך זענען שוין אַרויסגעשיקט געוואָרן די תרומת-חברה-קוויטאַנציעס צו אָרגאַניזאַציעס און עסקנות — די וואָס ווילן נאָך אַזאַלכע באַקומען דאַרפן זיך ווענדן אין צ. ס.

* אויף י״ז—י״ח כּסלו (7—8 גרודזשיען) איז פאַראויסגעזען א קאָנפערענץ פון אַלע בנות-אָרגאַניזאַציעס פון דער לאָדזשער וואָיעוואָדזטווע אין פּאַביאַניץ. פּרטים וועלן נאָך מיטגעטיילט ווערן.

* אין חודש טבת וועלן פאָרקומען איינציקע בנות-קאָנפערענצן אין פאַרשידענע טיילן פון לאַנד. די שטעט וואָס ווילן אַז אין זייערע שטעט זאָלן די קאָנפערענצן פאָרקומען דאַרפן תּיכּף זיך פאַרבינדן מיטן צ. ס.

* אין לאָדזש האָט אויפגעלעבט די אַרבּיט פון די „בנות". עס זענען צוגעקומען נייע גרופּן, פון די תּלמידות וואָס האָבן דאָס פאָריקע יאָר געענדיקט די בית-יעקב-שולן. א טיכטיקע אַרבּיט פירן אויס די חברות וואָס האָבן זיך באַטייליקט אינעם פירערן-קורס אין ראַבקע.

דערהאַלטן געוואָרן אין רעדאַקציע:

1) לידער — שמואל נאַדלער פאַרלאַג „יהדות" קאָלאָמיי, 32 זייט.

2) עולים-בלעטער № 1. רעדאַקטאָרן: דר. שלמה בירנבוים און אליעזר שינדלער, ביילאַגע צום „יידישן וואָרט" אין קאָלאָמיי, — אַ אויספירלעכע רעצענזיע אין קומענדיקן נומער.

מיין האַרציקן ברכה-פולן מזל-טוב די טיכטיקע בית-יעקב-עסקנים דער ז. ג. פאַמיליע גוטערמאַן צו דער פאַרלאָבונג פון זייער ליבער טאָכטער און מיין טייער שילערן זיסל מיט ה׳ ראָזנשטרויך (וואַרשא). זאָל השי״ת בענטשן אייער קינד מיט אייביק גליק און בליענדער צוקונפט.

אַלעקסאַנדער — קרוסיע שטערן

אַ האַרציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער טייער בית-יעקב-שוועסטער זיסל גוטערמאַן צו איר פאַרלאָבונג מיט ה׳ ליבל ראָזנשטרויך זאָל דיין גליקלעכע צוקונפט זיין באַצירט מיט בלומען פון אונדזער הייליקן אידעאַל.

אַלעקסאַנדער — 4-טער קורס בית יעקב

ארכיון אסופות

אַלף־בית פון אָרטאָדאָקסישן אויסלייג

פון ד"ר שלמה בירנבוים

א ביי א תנועה אין אָנהייב ווארט אדער טראַף הערט זיך א שוואַכער קלאַנג. אויב די תנועה שרייבט זיך מיט א וואָוו אדער א יוד, ווערט דער קלאַנג איבערגיגעבן מיט אַן־אלף: אומגליק, אומה, אומיסטן, פאַראומערט. אופן, אורחים. אויבס, אויס. איז, אינדיק, אום.

א א שטומע אַלף שטעלט זיך צוליב א מחיצה, ס׳זאָלן ניט אויסקומין דריי וואָווין אדער דריי יודין אויף איין מאָל: כ׳וואוין, וואונדער, פרוואוון. יאַייכל.

אָ 1) א קורצער קלאַנג: גראָבן, וואָג, טאָג, קאַטאָוויס, אַראָפּ, שלאָפן, האָקן. 2) אַן־אויסגיצויגינער קלאַנג: בלאָ, אָדערן, גלאָז, בראָטן, נאָך (דערנאָך), טאָל, אָן (בלי), מאָס, גאָר.

א 1) אַ קורצער קלאַנג: אבער, אדער (או), קאווין, לאזן, אט, גיבראכן, וואלט, דאמב, סאסנע, טאפּ, גישראקן, דארטן, ווארצל, נאך (עוד). 2) אַן־אויסגיצויגינער קלאַנג: גיווארן, הארן.

אַ 1) א קורצער קלאַנג: אַז, גלאַט, מאַכן.
2) אַן־אויסגיצויגינער קלאַנג: גראַם, נאַריש.
3) מע קען אויך שרייבן: ביימאַלע, קעפּאַלעך.

ב ג ד ה

ו 1) אין פוילן, אוקריינע אאַ״וו דאַרף מען עס אַרויסרעדן ווי אַ קורצע „י״: אוגערקע. פלוגתא. מוזן. טוץ. קוקן. שטופן. חומש. זומער. פול (מלא). פוטער.
2) אַרויסגירעדט אין פוילן ווי „אַ״ (דארטן), אין אוקריינע אאַ״וו ווי „ע״ (וועט): דורך, קורץ.

ו אין פוילן, אוקריינע אאַ״וו דאַרף מען עס אַרויסרעדן ווי אַ לאַנגע „י״: ברודער, דער זון, בשורה, הוסן, גרוב.

*

וֹ 1) מע דאַרף עס אַרויסרעדן ווי אַ קורצע „א״ (דארטן): אורחים; אות.
2) אַרויסצורעדן ווי „וי״: אורח, אותיות.

וו וואו, וויכוח, וויספע, אוודאי, קאווע, בריוו.

וֹי אויך, אזוי, בוים, הויזן, לויט (וואָג), טויב (חרש), לויז („שיטער״), רויט, שוין.

וי אויך, ברוין, הויז, לויט (ווערליג), טויב (פויגל), לויז (כנים), מויער, פויק.

ז. זש. ח.

ט האַנט, וואַנט, הונט (ווייל מע זאָגט: הענטל, ווענטל, הינטל. אבער: לאַנד, קינד, ווייל מע זאָגט: לענדער, קינדער).

י יאַטקע, יבשה. ייד, יינגל, יאָרן.

י קורץ: איבער, ציבור, ווידער, איז, מיט, פ׳בין, יינגל, וויסן, שפיץ, טיש, ברית, גיסטו (געבן, געסטו).

י הי, מי, ליב, ייד, ליד, שטיוול, היטן, שיך, מיל, די בין, פיר (4), פירן (נהג), גיסטו (גיסן).

י א קורצע תנועה, אין רוב דיאַלעקטן גיראָטן אין א „י״: א) גיזאָגט, גיכאַפּט. ב) ער פראַוויט, הרגיט. ג) קומין, סמין, זענין, ריינים, זינגין, בענקין, הימלין, שטאַמלין, רויען, בויען, קייען, גייען. ד) אייִדים, בעזים. ה) ווייטיג, זונטיג, עליף, באַרוויס, עפּיס.

ײ זיי, דריי, צווייג, גרייז. טייטל (צו ווייזן) רייך, הייליק (ציין), ריין (טאָפּ), ביין (9), שיין (ליכט), ווייס (קאָליר), פייקל.

ײַ זיי (זאָלסט זייען), צוויי, היי, טייטל (פּרי), הייליק (קדוש), ריין (טהור), ניין (לא), שיין (יפה), כ׳ווייס.

כ ך ל לי מ ם נ ן ני ס

ע עוולה, עולם.

ע קורץ: בעט (צום שלאָפן), סערפּ, מענטש, קעץ, ווערטל.

ע אויסגיצויגן: עבן, רעדל, כ׳בעט (בקשה), הערן, ווערט (ראוי).

ע א קורצע תנועה, אין רוב דיאַלעקטן גיראָטן אין א „י״: איך פראַווע, טענע, ב) גרויסע, שיינע, גוטע.

ע א קורצע תנועה, אין רוב דיאַלעקטן גיראָטן אין א „ע״: א) גרויסער, גוטער, מענער, האמער, שניידער. ב) הינטלעך. גליקלעך. נעבעך, פאַסטעך.

פּ פֿ צ ץ

ק אויך ביים אויסלאָז יק: לעבידיק.

ר ש שׂ תּ ת

ביי ווערטער פון לשון־קודשן אָפּשטאַם, שטעלט מען די נקודה פון דער גיקוועטשטער הברה: בטל, מאמר, אויב מע דאַרף, אויך פון דער הברה פאַר איר: הנחה גדולה.

אַנט, בא, פאַר, צו: אַנטלויפן, באַקומין, פאַרקויפן, צוטרייבן.

קיין שטומע עיינס זענין נישטאָ: זאָגן, הימל.

אויך ניט קיין שטומע היאין: פאָרן, פורן, פירן, אָן, מאָן, צאָל, רו, טון.

בכלל ניט קיין שטומע אותיות: שטאָט, רעט, אייביקייט. אונדז, העלדזל, פענצטער אאַ״וו.

מע שרייבט ווערטער נישט צוזאַמין: אין גאַנצן, אאַ״וו.

מע בינט צונויף ווערטער מיט אַ מקף, מזל־טוב, שטאָט־זייגער.

ביים שרייבן בלייבט בּ, פּ אָן אַ דגוש,
און ב, פ קומין מיט אַ רפה: ב, פ — בֿ, פֿ.

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem
ŁÓDŹ, Listopad 1930
„BAJS JAKOW"

Cena 1 Zł.
P.K.O. 67.795

Rok VIII zeszyt 2 (59)
Adres Red. „Bajs Jakow"
Łódź, Limanowskiego 26.
Telefon 109-77.

שוין אַרויס פון דרוק אַ העכסט אינטערעסאַנטע בראָשור אין פויליש:

Rabin ARON LEWIN

„BAJS JAKOW"

Przemówienie wygłoszone przy uroczystości z okazji położenia kamienia węgielnego pod budowę ortodoksyjnego Seminarjum nauczycielskiego dla szkół „Bajs Jakow".

— פרייז 50 גר. —

— 10 עקז. נאָר 4.00 זל. —

אָן געלט ווערט נישט גישיקט! — געלט-שיקן P.K.O. 67.795

ברכת מז"ט חמה מקורות לבנו לחברנו הנכבד מיסד ומנהל ה„בית יעקב" בעירנו מר צבי מארגנשטרן נ"י את העלמה מרת ביילה עפשטיין מנויארק. יהי' רעווא שקרני שמש הב"י יאירו אל תוך פנת ביתו העתידה ויזרח מזלו כשמש בצהרים.

ועד ה„בית יעקב" בווירזבניק

מעבר האקיני הנני שולח ברכתי ברכת מז"ט למכפי יו"ר צא"י בווירזבניק מר צבי מארגנ-שטרן לאירושו את העלמה מרת ביילה עפשטיין מנוי-יארק בת אדמו"ר מאזיוב, תהי דרכך בהצלחה רבה לטובת היהדות החרדית.

דעטרויט-אמעריקה חברך צבי טננבום שו"ב

די ב"י שילעריגס אין וויעזשבניק, ווינטשן א הארציקן מז"ט דעם גרינדער און פרעזעס פון דער דאָרטיקער ב"י שול ה' צבי מאָרגנשטערן — צו זיין תנאים.

אכטונג

אַנאָנסן אָן געלט פריעראויס ווערן אין קיין פאַל נישט גידרוקט און עס ווערט גאָר נישט גיענפערט.ביים שיקן אַ אַנאָנס מוז מען גלייכצייטיק מיטשיקן מינדעסטנס 3 זל. דאָס וואָס וועט צו-קומין ווערט גימאַכט שפעטער בריפלעך.

די אַדמיניסטראַציע

א אויפריכטיקן דאנק גיב איך אלע מיינע שילערנס און באַקאַנטע, וואָס האָבן מיר צוגישיקט באַגריסונגין צום נייעם יאָר.

קראָקא ב. צ. גראָס

א הארציקן יישר-כח גיב איך אלע שולן, שילערנס, בנות-חברות, וואָס האָבן מיר צוגישיקט לשנה-טובה ווינטשן.

שרה שענירער

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר צו זייערע פאַרלאָבונגין ה' גיליבטער (ראַדאָם) מיט פרל. יאַנאָווער (זוואלין) אונדזער גיוועזענע לערערן פרל. ווראצלאווסקא (לוטאָמאָוו) מיט ה' זיבגער (בלאַשקי) פרל. לאַנדא (ראַדאָם) מיט ה' מאָר-גנשטערן.

דאָס אויפגייענדע ליכט פון „בית יעקב" זאָל שיינען אויף אייער צוזאַמינבונד!

ראַדאָם פאַמיליע יאַנאָווסקי

מיר ווינטשן א גליקלעכן מזל-טוב אונדזער פריינדין רחל הערשבערג צו איר פאַרלאָבונג מיט ה' ראָש (פשעדבאָרזש).

לאָדזש רחל מילשטיין און צבי' מארטנפעלד

ברכתנו ברכת מז"ט חמה נתונה בזה לעוזרנו הנכבד העסקן הנעלה מר צבי מורגנשטרן מעיר ווירזבניק לאירושו.

מערכת „בית יעקב" לודז
ידידו א. ג. פרידנזון

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזערע בנות-שוועסטערן פרל. אַבראַמזאָן צו דער חתונה מיט ה' ליפשיץ און פרל. לאַנדא צו דער פאַרלאָבונג מיט ה' דימאַנט פון קעלץ. זאָל אייער לעבנס-וועג מיט הימלישן גליק באַצירט זיין.

פשעדבאָרזש בנות אגודת ישראל

צו דער חתונה פון דער חשובער פיאָנערן פון דער בנות-באַוועגונג פעסע שייער מיט ה' גוטמאַרגן, שיק איך מיין הארציקסטן ברכה-פולן מזל-טוב פיינאַנד מיט-ן ווינטש פון א בליענדען עתיד.

זד.-וואָלא חוה רחל ווינגאָט

אונדזער אידעען-שוועסטער פון „בנות אגודת ישראל" פרל. נעמי שאַפראַן (ווישקאָוו) ווינטשן מיר א הערצלעכן מזל-טוב צו איר חתונה מיט ה' יעקב אַלטמאַן (נאַשעלסק). איר זאָלט זוכה זיין צו בויען אייער צוקונפט אין גייסט פון אונדזער אידעאַל אויף די הייליקע בערג פון ציון.

ווישקאָוו לערערן מרים טויבע
בנות-אגודת-ישראל
פיפּפּפּ קורס בית-יעקב

א הארציקן מזל-טוב און א [illegible] נחת ווינטש איך מיינע גוטע פריינט די ג. פאַמיליע ערליך צו דער פאַרלאָבונג פון זייער זון.

יאַראָסלאַוו [illegible]גא ראָטנבערג

א הערצליכן מזל-טוב ווינטשן מ[illegible] מורי אונדזערע בנות-שוועסטער פרל. גיטל שטאַרקמאַן און פרל. גיטל ראַוועט צו זייער חתונה, ווי אויך אונדזער פיל גיאַכטעטער פירערן רויזא אויערבאַך צו איר פאַרלאָבונג. זייער צוקונפט זאָל גיבויט ווערן אין גייסט פון די הייליקע תורה-אידעאַלן.

לאָדזש למודי-קודש גרופע ביי „בא"י

דעם טיפסטן מיטגיפיל דרוקן מיר אויס אונדזערע מיטגלידערין ה"ה גישוויסטער צפורה און בינה באַקמאַן צום פריצייטיקן טויט פון זייער פאָטער ע"ה, אין דער ארבייט פאַר אונדזער אידעאַל זאָלן זיי זייער טרייסט גיפונין.

יאַנאָוו-לוב. „בנות אגודת ישראל"

צו דער חתונה פון אונדזער גישעצטע גרינדערן און פאָרזיצענדערן פון „בנות אגודת ישראל" ברכה גאָלדשלאַק מיט ה' פליישער פון בעלכאַטאָוו, ווינטשן מיר א הארציקן מזל-טוב און א גליקליכע צוקונפט.

שערפץ בית-יעקב פאַרוואַלטונג
בנות אַגודת ישראל
לערערן רייזל וואָלף

אַכטונג. לאָדזש!

דער באַקאַנטער באַגאַבטער מוזיקער

י. טויבע

וועלכער איז גיוועזן אַלענגערע צייט נישט אין לאָדזש איז ווידער צוריקגי-קומין. נעמט אַצינד ווידער אָן חתונות. אויך אַלס באַוואוסטער פע-דאַגאָג נעמט ה' טויבע אָן לעקציעס אויף פידל, קלאַוויר און מאַנדאַ-לין!

גידענקט דעם אַדרעס:
לאָדזש, אַלעע 1-טער מאי 18

א הארציקן מזל-טוב ווינטש איך צו דער פאַר-לאָבונג פון מיין קוזינע זיסע פראַדל ווראָצ-לאַווסקא מיט ה' זינגער — ברכה און גליק זאָל תמיד אייער לעבנס-וועג באַגלייטן.

לוטאָמאָוו לערערן פראָמאַן

כוס תנחומים

דעם טיפסטן מיטגיפיל דרוקן מיר אויס דעם ז. ח. פאָרז. פון דער היגער בית-יעקב-שול ח' ז. ראָזנשטרויך און זיין ג. פרוי צוליבן טראַגישן טויט פון זייער זון

מ ר ד כ י-ל ע

וועלכער איז נאָך קורצע און שווערע ליידן פון זיי אוועקגיריסן גיוואָרן אין זיין בליענדער יוגנט.

אין דער ארבייט פאַר-ן הייליקן ב"י-אידעאַל זאָלן זיי א טרייסט גיפונין — המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבילי ציון וירושלים!

אלעקסאַנדער פרויען-פערוו. פון בית יעקב
לערערן — קרוסע שטערן

בברכת מז"ט חמה אנו מברכות חברתינו מרת ביל‍ה רדליך לאירושי' את מר הלל טריבע (פאביאניץ). בנו עתידך ברוחנו ויזרח מזלך כשמש בצהרים.

לודז מרחשון תרצ"א

ב. גולדברג ה. דזילובסקי

די רעדאַקציע איז אָפן יעדן טאָג פון 11—4 נאָכמיטאָג — נישט באַשטעלטע מאַנוסקריפטן ווערן נישט צוריק גישיקט — ביים פאַרלאַנגן ענטפער מוז זיין בייגיליייגט אַ פּאָסט-מאַרקע — אַנאָנסן, וואָס ווערן נישט באַצאָלט פריעראויס ווערן נישט גידרוקט און ס'ווערט נישט אָפגיענטפערט אויף אַזוינע פרעטענציעס — באַריכטן פון די שטעט וואו ס'איז נישטאָ שטענדיקע 10 אַבאָנענטן ווערן נישט גידרוקט

Red. Luzer Gerszon Frydenzon | געזעצט: מ. ליבעסקינד, לאָדז קילינסקא 50 | Tłocznia J. Djament, Łódź, Kilińskiego 50
Tel. 188-76.